

OVER TAAL

- 31** Interview
José Cajot: Nederlands is geen doeltaal meer - Bruno Comer
- 34** Taalwerk
Van armen tot zwerk: sjwa-insertie in het Standaardnederlands - Hanne Kloots, Steven Gillis en Jo Verhoeven
- 37** Taalkronkels
Onderling verwisselbaar - Hugo Brouckaert
- 38** Idioom & Co
Erop los intensifiëren - Bert Cappelle
- 40** Broodje taal
Niet tevreden, geld terug - Karen De Loenen
- 42** Interview
Wilfried Vandaele: taal- en communicatieman met een politiek mandaat - Marianne Boone
- 45** Taalwerk
Nederlands in China - Lore Vandevoorde
- 48** Dossier
Grammaticale veranderingen: vaste verbindingen als nieuwe golf - Joop van der Horst
- 51** Te boek
Nederlandse woorden wereldwijd - Michiel Leen
Taal in het onderwijs - Els Hendrickx
Boekje over verre verwanten over het Kanaal: niet leuk maar lukewarm - Bert Cappelle
De Valks Juridisch Woordenboek - Hugo Brouckaert
- 55** Column
Met een tentsletje de bergen in! - Hugo Brouckaert
- 56** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Jaargang 50, nr. 2, maart-april 2011

Interview

José Cajot: Nederlands is geen doeltaal meer

BRUNO COMER

Door de verregaande integratie van het hoger onderwijs zijn in Gent, Leuven, Antwerpen en gedeeltelijk ook Brussel enorme studentenpopulaties geconcentreerd. Professor José Cajot, en velen met hem, denkt dat onder meer daar het Nederlands gevormd wordt dat in de toekomst in Vlaanderen gesproken zal worden. Het bijzondere daarvan is dat die taal niet op basis van een vaste norm tot stand komt. De taalgebruikers passen zich veeleer aan elkaar aan. Grote onderlinge verschillen worden langzaam uitgevlakt, en om verstaanbaarheids- en prestigeredenen voltrekt zich een nivelleringsgolf. Op die manier ontstaat het 'Verkavelingsvlaams', dat de positie van het Nederlands dreigt te verzwakken.

Destijds sprak Achilles Van Acker, de Brugse socialist die in de jaren vijftig eerste minister werd, in het openbaar een veredelde vorm van zijn dialect', legt professor Cajot uit. 'Maar hij wist en kon niet beter. Sindsdien is het taalgebruik van politici geëvolueerd. De latere generatie intellectuelen – die in de drie decennia nadien de dienst uitmaakten – wisten, wilden en konden beter. Maar met de taal van veel hedendaagse politici, hoogopgeleide wetenschappers en professionals in de communicatiesector gaat het de andere kant uit. Zij weten eigenlijk beter, maar wensen zich niet meer naar de beschaafde norm te richten. Deze tendens geldt algemeen gesproken voor vele beroepsklassen en het hele maatschappelijke leven. Ter illustratie van deze ontwikkeling kunnen we bijvoorbeeld de taal van vader Vic met die van zoon Bert Anciaux vergelijken, of naar de Leuvense econoom Mark Eyskens luisteren en vervolgens zijn jongere collega Paul De Grauwe aan het woord laten. En hoe denkt u terug aan de tv-optredens van Luc Appermont als u bij de *Pappenheimers* Tom Lenaerts bezig hoort?'

Journalnederlands

Volgens Cajot ontstaat er een steeds grotere kloof met het taalgebruik in Nederland. 'In de negentiende eeuw zochten de voorvechters van de Vlaamse Beweging naar een taal die het kon opnemen tegen het Frans. Zij zochten een alternatief voor de dialecten en het Frans. Het Nederlands van Nederland gold daarbij in principe als voorbeeld, maar er was nauwelijks direct contact met het Noorden. Zelfs de leraren en professoren kenden en beheersten de taal niet die ze moesten onderwijzen. Ze leerden Nederlands spreken uit Vlaamse leerwerken. Een van hun handboeken was de *Practische uitspraakleer der Nederlandsche taal* van de Gentse hoogleraar Edgard Blancquaert (1894-1964).'

In die periode, omstreeks 1930, kwam de radio op en dit medium fungeerde tevens als richtsnoer voor de gesproken taal. Goed Nederlands was het Nederlands

dat de radio- en later de televisiejournalisten gebruikten. Sindsdien zijn tachtig jaar verstreken en dient het Nederlands van Martine Tanghe of Stef Wauters als voorbeeld. ‘Maar die norm wordt door de Vlamingen zelden gehaald; hij wordt ten hoogste in gelezen, in gereciteerde of in voorbereide tekstsoorten consequent gevolgd. Voor de gewone omgangstaal is er hoegenaamd geen duidelijkheid’, merkt onze gesprekspartner op. Daar is het motto: je aanpassen aan het taalgebruik van de anderen. Het gevolg is dat de wet van de grote getallen, de media of het taalgebruik van het centrum belangrijk wordt, en een soort Brabants/Antwerps de toon aangeeft. Het gaat dan om de grootste gemene deler van een taal die in de driehoek Antwerpen – Leuven – (Gent) – Brussel, de ‘Vlaamse Randstad’, gesproken wordt. En aangezien er geen vaste regel is, worden er tal van varianten mogelijk. ‘Zo maak je het mee dat de acteurs van *Katarakt* (Limburgs Haspengouw) en *De smaak van De Keyser* een algemeen Brabants-Vlaams spreken, terwijl de serie zich in Limburg afspeelt. Het excuus van de “voorkeur aan de couleur locale boven de algemene taal” is dus erg bedrieglijk!’

Bovendien constateert José Cajot dat de taal van de acteurs die de oudere generatie in de series vertegenwoordigen (de ziekenhuisdirecteur uit *Katarakt* of grootmoeder De Keyser), dichter bij het Algemeen Nederlands aanleunt dan wat de jongere rollen laten horen. Met andere woorden: de producenten of de regisseurs van deze feuilletons hebben de generatiegebonden taalverschillen (zie de Anciaux, de economen en de quizmasters hierboven) ook overgenomen.

Op dit ogenblik neemt in Vlaanderen de wil om met Nederland de taal te delen duidelijk af.

Het Portugese voorbeeld

In de gouden jaren van de taalzorg, van de jaren zestig tot eind tachtig, waren de Nederlandse zenders erg populair in Vlaanderen. Jongeren groeiden op met de *Fabeltjeskrant* en het Nederlandse jeugdjournaal. In de taalzorg zijn we ergens halverwege blijven steken: jongeren spreken geen echt dialect meer, maar Nederlands is het ook niet. Ze spreken een tussentaal, en dat vinden ze voldoende. Met de komst van de Vlaamse tv-soaps heeft het Vlaams zich doorgezet en geleidelijk aan zijn we naar de huidige situatie geëvolueerd waarbij Nederlandse programma's ondertiteld worden, of *Sneeuwwitje* van Walt Disney een Nederlandse én een Vlaamse versie krijgt.

‘Ondertussen gaat het in het Nederlandse taalgebiedje alleen maar van kwaad naar erger. Niet alleen kijken Vlamingen en Nederlanders haast nooit naar elkaars tv-programma's en ondertitelen ze in het beste geval elkaars series, in de filmwereld zetten ze nog een

stap verder. Nederland ondertitelt de Vlaamse film niet meer, het produceert een remake. Ik heb vorige week die Nederlandse versie van *Loft* bekeken in Maastricht: hetzelfde scenario, bijna dezelfde loft met uitzicht op bijna hetzelfde water, scène na scène volgt slaafs hetzelfde pad, identieke gesprekken en taferelen, dezelfde playbootypes, dito vrouwen en vriendinnetjes, dito karakters, alleen ... een andere cast en conversaties niet in Verkavelingsvlaams, maar in stedelijk beschaafd noordelijk Nederlands. Tien jaar geleden hadden de Vlamingen dat nog normaal gevonden en zouden ze dat zonder inspanning of tegenzin verteerd hebben. Nu hoor ik Bart De Pauw in het zevenuurjournaal van de VRT op 16 december 2010 zeggen dat Nederlanders geen Vlaamse film (meer?) willen zien en omgekeerd dat de Vlamingen dit jaar de Nederlands-Hollandse film *Alles is liefde* (uit 2007) ook al tot *Zot van A* hadden moeten omwerken.’

Professor Cajot betreurt dit alles. Op dit ogenblik neemt in Vlaanderen de wil om met Nederland de taal te delen duidelijk af. In ieder geval weigeren de Vlamingen nog enig taalvergelijk met Nederland te aanvaarden. ‘Hoewel het Engelse taalgebied niet over een centrale aansturing of een gezaghebbend orgaan beschikt (geen Taalunie bijvoorbeeld, geen gemeenschappelijke academie, geen spellingcommissie), groeien de verschillende Engelse taalgemeenschappen naar elkaar toe’, merkt hij daarbij op. ‘Australiërs en Engelsen, Noord-Amerikanen en Zuid-Afrikanen, Ieren en Indiërs willen elkaar nog verstaan, en ze accepteren elkaars verschillen. Daarom willen ze geen ondertitels; ze zouden zelfs beledigd zijn als ze die voorgeschoteld kregen. Ze vervaardigen ook geen aparte remakes van succesrijke films van buitenlandse taalgenoten. Hoe is het dan uit te leggen waarom burens, op een klein lapje grond tussen Antwerpen en Amsterdam op elkaar gepakt, daar niet in slagen?’

‘Mogelijk komt dit omdat we met tweeën zijn die overeen zouden moeten komen. Wanneer meerdere partijen het over iets eens willen raken, zoeken ze sneller naar gemeenschappelijke raakpunten. Als er maar twee kampen zijn, is de neiging om het grote gelijk te halen groter: de verschillen worden uitvergroot en de gelijkenissen over het hoofd gezien!’

‘Toch stel ik vast dat er in een ander bipolair taalgebied als het Portugees wel een gemeenschappelijke taalwil blijft bestaan’, argumenteert José Cajot. ‘Hoewel het Portugees in vier continenten aanwezig is, wordt het toch door de as Portugal-Brazilië beheerst. In mei 2008 legde het oude moederland Portugal zich neer bij een verregaande brazilianisering van het Portugees. Het gevolgde discours berustte vooral op eenheidsstreven en globalisering. Het doel is onder andere de standaardisering van het juridische jargon voor internationale maritieme contracten te vrijwaren en de ambitie om het Portugees als officiële voertaal in de Verenigde Naties (naast Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans) te laten erkennen. De wil om dezelfde taal te spreken is hier dus manifest aanwezig.’

Ook in de spraakkunst?

Professor Cajot ziet dat niet alleen de uitspraak en woordkeuze van Vlaanderen en Nederland uit elkaar groeien, maar op den duur ook de grammatica. ‘Het Verkavelingsvlaams laat zich gelden in de vormleer en de zinsbouw. Zal men de alsmar toenemende verschillen nog in één spraakkunst kunnen blijven onderbrengen? Het Nederlands kreeg zijn eerste groot wetenschappelijk grammaticaal werk pas in 1984: de *Algemene Nederlandse Spraakkunst*, liefdevol afgekort als *ANS*. De tweede volledig herziene uitgave volgde na 13 jaar, in 1997. Waarop wacht men? Gaat die gemeenschappelijke inspanning nog lukken? Gaan de Vlamingen straks nog wel aanvaarden dat hun *Wanneer komt 'm?* of hun *koekske* als gewestelijk wordt afgedaan?’

‘Een taal wordt altijd gevormd door een *spraakmakende gemeente*. In Vlaanderen zijn dat nu de succesrijke middenklassers, de wetenschappers, de trendwatchers, de politici en de (driemichelinsterren) koks die in de talrijke talkshows van VRT en VTM overwegend hun kijkers en luisteraars in het Verkavelingsvlaams voorgaan. Die evolutie zet zich door in de media, waar alleen nog strenge normen gelden voor nieuwslezers, maar waar in ontspanningsprogramma’s iedereen ongehinderd zijn gang kan gaan. De filologen hebben voor het zondagse maatpak gezorgd (het *Journalnederlands*), maar de spraakmakende mediagemeente maakt zelf zijn makkelijk zittende vrijetijdskleding (het *Verkavelingsvlaams*). Aanvankelijk was de tussentaal een stap op de lange weg van het dialect naar het gestandaardiseerde Nederlands. Nu verkeert die tussentaal in volle consolidatie en gaat zij een eigen leven leiden. Op die manier worden Vlamingen drietalig: ze spreken hun dialect thuis en in besloten kring, Verkavelingsvlaams op het werk en in het openbare leven, en pas als er echt iets serieus gezegd moet worden, spannen ze zich in om dat in het *Journalnederlands* voor te bereiden.’

Volgens professor Cajot hangt die ontwikkeling samen met de institutionele verzelfstandiging van Vlaanderen. ‘Gelijktijdig daarmee vond een natievormingsproces plaats dat niet alleen de mentale grenzen met het Waalse zuiden maar ook die met het Hollandse noorden versterkte. Bij dit identiteitsstreven plooiën de Vlamingen vooral op zichzelf terug. En wie zich op zichzelf terugtrekt, aanvaardt ongaarne vreemde normen, en kent dus het Noorden, het buitenland, in taalzaken geen gezag meer toe. Overfixering op de eigen identiteit wakkert ook talig egocentrisme aan. Dit tunnelzicht vernauwt de blik, in dit geval de blik op het Noorden, het vreemde, het andere.’

Cajot sluit zich daarom grotendeels aan bij een recent citaat van Tom Naegels: ‘Ergens in de ontvoogding van Vlaanderen is er iets misgelopen. We hadden al onze rug gekeerd naar het Frans [...]; en willen we nu zelfs geen deel uitmaken van onze eigen cultuurzone? Wij zijn zelfs geen periferie. Een normale periferie weet wat er

in het centrum gebeurt. Wij zijn een geamputeerde periferie, die zichzelf tot centrum heeft uitgeroepen.’ Deze houding kan volgens Cajot zelfs groteske vormen aannemen: een langdurige quiz kan in dit megalomane denken *De slimste mens ter wereld* genoemd worden – dit jaar zelfs *De allerslimste mens ter wereld*.

De filologen hebben voor het zondagse maatpak gezorgd (het *Journalnederlands*), maar de spraakmakende mediagemeente maakt zelf zijn makkelijk zittende vrijetijdskleding (het *Verkavelingsvlaams*).

En de politiek?

Daarin is Cajot duidelijk. ‘Het moderne, democratische Vlaams-nationalisme (zeg maar Bart De Wever en de N-VA) streeft naar een economisch en financieel zelfstandig Vlaanderen onder een Europees dak. In zijn huidige discours is geen plaats meer voor enige Groot-Nederlandse verzuchting, zoals die aanwezig was bij de vorige generatie cultuurflaminganten. Maar als bevoorrechte partners worden de Nederlanders door de Vlamingen nauwelijks nog beschouwd. Ze staan bij hen zeker niet in een beter blaadje dan de Franstalige Belgen. Het referentiekader en het taalgebruik van de grootste Vlaams-nationale kracht van dit ogenblik zijn Vlaams.’ Was het een toeval of tunnelzicht toen De Wever bij *De allerslimste mens ter wereld* geen enkel punt scoorde bij de naam Couperus, die toch een prominente plaats bekleedt in ‘onze’ Nederlands(talig)e literaire canon?

Cajots bevindingen zullen velen niet verblijden en laten niet-moedertalige landgenoten (Franstaligen, migranten) een verwarrende situatie zien die allerminst een aantrekkelijke uitnodiging is om de taal te leren. ‘Ook in de meer dan 100 buitenlandse universiteiten waar Nederlands op het programma staat, gaat het Vlaamse taalseparatisme niet in vruchtbare aarde vallen.’ ‘Zal het Nederlands bij een splitsing helemaal marginaal worden in Europa en de wereld?’, is zijn vraag. Hij persoonlijk betreurt die ontwikkeling zeer, en zou de overheden van Noord en Zuid willen aanzetten tot een actieve taalculturele toenaderingspolitiek. Maar hij vreest dat de politici in Nederland en in Vlaanderen op dit ogenblik andere katten te geselen hebben. ‘Maar er kan misschien vanuit de talrijke culturele verenigingen of vanuit de universiteiten en hogescholen een noodsignaal uitgestuurd worden’, besluit hij.

Taalwerk

Van *armen tot zwerk*: sjwa-insertie in het Standaardnederlands

HANNE KLOOTS, STEVEN GILLIS EN JO VERHOEVEN

Wie luistert naar gesproken taal, hoort soms klanken die niet worden opgeschreven. Vaak gaat het om doffe klinkers – in vakjargon: sjwa's – die worden ingevoegd tussen twee medeklinkers. Berg klinkt dan als berreg, dorp als dorrep en durven als durreven. Dit fenomeen heet sjwa-insertie. Naar de ingevoegde klinker zelf wordt vaak verwezen met de term svarabhaktivocaal. Die exotische benaming vindt haar oorsprong in het oude Indië. Het Sanskriet kende namelijk ook al svarabhaktivocalen. Deze bijdrage gaat dieper in op sjwa-insertie in het hedendaagse Standaardnederlands. Produceren Vlamingen en Nederlanders evenveel svarabhaktivocalen? Zijn er binnen elk land misschien ook nog regionale verschillen? En hoe lang duurt zo'n svarabhaktivocaal eigenlijk?

Een aloud verschijnsel

Sjwa-insertie is geen recent fenomeen. Het Middelnederlands kende al vormen als *berich* (berg), *arem* (arm), *herefst* (herfst) en *arebeid* (arbeid). Ook in 17de-eeuwse teksten treffen we geregeld svarabhaktivocalen aan. Dichters gebruikten ze om woorden en zinnen in een strak ritmisch patroon te dwingen. Zo schreef Joost van den Vondel in zijn treurspel *Lucifer* (1654) verzen als 'Nu roept uit éénen mond, en vollegt ons misbaren' en 'Ruk af dien trotschen kam, schud uit dit harrenas'. Dit 17de-eeuwse fenomeen inspireerde Paulus Hubert

Adriaan Jan Strick van Linschoten tot Linschoten (°1769 - +1819), Vrijheer van Heekendorp, zelfs tot het schrijven van een hekeldicht, getiteld *Proeve van eenen goeden dichttrant – De oorlog der guelfen en der gibellinen*. In dat hekeldicht gebruikte de vrijheer zelf ook verzen met zo veel mogelijk svarabhaktivocalen, bijvoorbeeld 'Hij kerremt, en huilt zoo sterrek, dat zich 't vollek zijns ontferremt'.

Hou het vluchtig

Aan de fonetische context waarin sjwa-insertie optreedt, is in de loop der eeuwen weinig veranderd. Svarabhaktivocalen komen typisch voor in medeklinkercombinaties met als eerste element een <r> of een <l> en als tweede element een <m> (bv. *arm*), <p> (bv. *Alpen*), <v> (bv. *erven*), <f> (bv. *wolf*), <n> (bv. *turnen*), <g> (bv. *wilg*) of <k> (bv. *zwerk*). In uitspraakgidsen werd de invoeging van sjwa's traditioneel streng afgekeurd. Taalgebruikers kregen de raad om svarabhaktivocalen zo veel mogelijk te vermijden of ze op zijn minst zo vluchtig mogelijk te houden. Een korte sjwaklank was eventueel wel acceptabel, maar er mocht zeker geen extra lettergreep ontstaan. Svarabhaktivocalen in een-lettergrepige woorden als *berg* konden daarbij op meer begrip rekenen dan die in tweelettergrepige woorden zoals *durven*. Die tendens vinden we zowel bij Vlaamse als bij Nederlandse taalnormeerders. Ook in de recente Vlaamse uitspraakgids *Klink klaar* wordt nog een onderscheid gemaakt tussen een- en meerlettergrepige woorden: 'Deze overgangsklank mag je niet maken als na de tweede medeklinker weer een klinker volgt' (blz. 56). In woorden als *zorg* en *melk* mag dus een kleine overgangsklank worden ingelast, maar in *zorgen* en *melken* niet.

Leemten

Het bestaande onderzoek naar sjwa-insertie is meestal gebaseerd op spraak die tot stand kwam in een experimentele context. Proefpersonen lazen bijvoorbeeld woorden of zinnen voor of ze benoemden een reeks plaatjes. In hoeverre er sjwa's worden ingelast in spontane spreektaal is nog niet eerder onderzocht. Een ander aspect waar we eigenlijk nauwelijks iets vanaf weten, is de duur van de svarabhaktivocaal. In de taalkundige vakliteratuur wordt sjwa-insertie meestal beschreven als een of-of-kwestie: ofwel wordt er een sjwa ingelast, ofwel wordt er geen ingelast. Nochtans suggereren de waarnemingen van (o.a.) taalnormeers dat de duur van svarabhaktivocalen variabel is (zie hierboven). De ene keer is de sjwa afwezig, de andere keer wordt ze 'vluchtig' genoemd en soms fungeert ze als de kern van een volwaardige, nieuwe lettergreep. Gek genoeg is de duur van svarabhaktivocalen tot nu toe in de vakliteratuur buiten beeld gebleven. De enige beschikbare metingen dateren uit de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw. Deze resultaten zijn historisch waardevol, maar ze zijn moeilijk te interpreteren. Het is vrijwel onmogelijk te achterhalen hoe de metingen destijds precies zijn uitgevoerd en bovendien werd in die tijd slechts een beroep gedaan op een (zeer) beperkt aantal sprekers.

De praktijk: leraren Nederlands

In deze bijdrage presenteren we de resultaten van een empirisch onderzoek naar sjwa-insertie in spontaan gesproken Standaardnederlands. In 1999 namen 80 Vlaamse en 80 Nederlandse leraren Nederlands deel aan een onderzoek naar uitspraakvariatie in het Standaardnederlands. Voor dit project praatte elke leerkracht minstens een kwartier over diverse onderwerpen, variërend van literatuur en onderwijshervormingen tot huisdieren en kookexperimenten. Er werd met twee leeftijdsgroepen gewerkt: de helft van de sprekers was op het moment van de opnamen ouder dan 45, de andere helft was jonger dan 40. In elke leeftijdsgroep namen er evenveel mannen deel als vrouwen. Ook de dialectachtergrond van de sprekers werd systematisch gescreend. Het taalgebruik van de leraren moest voor een bepaalde regio zo representatief mogelijk zijn. Uit elke regio werden twintig sprekers geselecteerd. De Nederlandse leraren zijn afkomstig uit de Randstad, Gelderland/Utrecht, Groningen/Drenthe en Nederlands-Limburg. De Vlaamse sprekers zijn geboren en getogen in Antwerpen/Vlaams-Brabant, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Belgisch-Limburg.

Luisteren, kijken, meten

Uit de geluidsopnamen werden alle een- en tweelettergrepige woorden van het type *werk* en *werken* geselecteerd. De woorden bevatten een combinatie van een <r> gevolgd door <k> (bv. *merk*), <g> (bv. *erg*), <p> (bv. *dorpen*), <f> (bv. *verf*), <v> (bv. *durven*), <m> (bv. *arm*) of <n> (bv. *kern*). Alle 1848 woorden die zo'n medeklinkercombinatie bevatten, werden zorgvuldig beluisterd. We bekeken ook een visuele representatie ('spectrogram') van het geluidssignaal. Alleen als we een sjwa hoorden én zagen, gingen we ervan uit dat er effectief een svarabhaktivocaal was ingevoegd. Vervolgens werd ook de duur van de svarabhaktivocalen (in milliseconden) gemeten. Hieronder presenteren we de opvallendste resultaten.

België - Nederland

Gemiddeld genomen lasten de Vlaamse leraren meer sjwa's in dan hun Nederlandse collega's (tabel 1). Tegelijk blijkt ook dat de Vlaamse svarabhaktivocalen gemiddeld wat korter zijn dan de Nederlandse. Dat laatste is opmerkelijk. Onderzoek naar spreek-snelheid heeft namelijk aangetoond dat Nederlanders gemiddeld wat sneller praten dan Vlamingen. Uit een andere studie bleek bovendien dat een hoger spreektempo tot kortere klinkers leidt. In ons onderzoek blijken de sjwa's van de snelste sprekers – de Nederlanders – echter het langst te duren.

	aantal woorden	aantal sjwa's	%	duur sjwa
Vlaanderen	880	403	45,80	42,9 ms
Nederland	968	347	35,85	46,2 ms

Tabel 1: Sjwa-insertie in Vlaanderen en Nederland

Regionale verschillen

Als we de resultaten per regio uitsplitsen (tabel 2), zien we duidelijke verschillen. In Antwerpen/Brabant, Belgisch-Limburg en Gelderland/Utrecht worden vaker sjwa's ingevoegd dan in de andere regio's. Kijken we naar de duur van de svarabhaktivocalen, dan vormt Nederlands-Limburg een absolute uitschieter. In deze regio worden (procentueel) de minste sjwa's ingevoegd, maar de svarabhaktivocalen duren er gemiddeld het langst. Andere regio's met relatief lange sjwa's zijn Gelderland/Utrecht, Belgisch-Limburg, Antwerpen/Brabant en de Randstad.

	aantal woorden	aantal sjwa's	%	duur sjwa
Antwerpen/Brabant	235	178	75,74	45,4 ms
Belgisch-Limburg	191	103	53,93	45,8 ms
West-Vlaanderen	255	73	28,63	38,8 ms
Oost-Vlaanderen	199	49	24,62	33,9 ms
Gelderland/Utrecht	249	137	55,02	48,7 ms
Randstad	294	90	30,61	45,1 ms
Groningen/Drenthe	222	63	28,38	36,8 ms
Nederlands-Limburg	203	57	28,08	52,4 ms

Tabel 2: Sjwa-insertie in vier Vlaamse en vier Nederlandse regio's

Een comfortabeler uitspraak?

Volgens sommigen zou sjwa-insertie moeilijke medeklinkercombinaties gemakkelijker uitspreekbaar maken. Eigenlijk zouden svarabhaktivocalen dus het gevolg zijn van een streven naar articulatorisch gemak. De regionale verschillen in ons onderzoek doen echter ernstige vragen bij deze verklaring rijzen. De ene regio vindt blijkbaar inderdaad dit soort overgangsklanken nodig, terwijl de andere ze liever zo veel mogelijk vermijdt. Nog concreter geformuleerd: een medeklinkercombinatie die voor sprekers uit de ene regio een articulatorisch probleem vormt (dat moet worden opgelost met een svarabhaktivocaal), lijkt sprekers uit een andere regio weinig of geen articulatorische inspanning te kosten. Sjwa-insertie voorstellen als een algemeen voorkomend, vanzelfsprekend fenomeen valt dus moeilijk vol te houden.

Werk vs. werken

Ook onderzochten we of eenlettergrepige woorden (bv. *werk*, *arm*) even veel sjwa-insertie vertonen als tweelettergrepige (bv. *werken*, *durven*). In onze resultaten herkenden we een tendens die ook in eerdere studies al naar voren was gekomen: in woorden van het type *werken* worden wat minder sjwa's ingelast dan in vormen van het type *werk* (tabel 3).

	aantal woorden	aantal sjwa's	%	duur sjwa
type <i>werk</i>	1059	454	42,87	44,8
type <i>werken</i>	789	296	37,52	43,8

Tabel 3: Sjwa-insertie in een- en tweelettergrepige woorden

Verder zien we dat de svarabhaktivocalen bij tweelettergrepige woorden gemiddeld ook iets korter duren dan bij eenlettergrepige. Het verschil is echter bijzonder klein (1 ms) en is statistisch niet significant. De duurmetingen verklaren dus niet waarom taalnormmeesters scherper van leer trokken c.q. trekken tegen sjwa-insertie in tweelettergrepige dan in eenlettergrepige woorden. De svarabhaktivocaal is immers niet uitdrukkelijker aanwezig in tweelettergrepige woorden dan in eenlettergrepige.

De invloed van r

Daarnaast bleek nog uit ons onderzoek dat er vooral sjwa's worden ingelast als de <r> duidelijk het karakter van een medeklinker heeft. Anders geformuleerd: sjwa-insertie komt typisch voor bij sprekers met een duidelijke tongpunt-r of huig-r, niet bij sprekers die klinkerachtige r'en produceren, zoals we die kennen uit (bijvoorbeeld) de liedjes van *Kinderen voor Kinderen*. Vooral in Nederland rukt deze klinkerachtige of 'Gooise' <r> de laatste decennia sterk op. Ze komt intussen in alle posities van het woord voor, behalve aan het woordbegin. De tendens tot vocalisering verklaart wellicht meteen ook het geringere aantal svarabhaktivocalen in Nederland. Duitse dialectologen hebben er – voor het Duits – namelijk al eerder op gewezen dat een klinkerachtige <r> sjwa-insertie uitsluit. Onze resultaten laten zien dat deze vaststelling ook voor het Nederlands geldt.

Psycholinguïstische implicaties

Volgens psycholinguïstische studies vergemakkelijkt sjwa-insertie de mentale verwerking van woorden. *Berreg*, *dorrep* en *durreven* zouden sneller door luisteraars herkend worden dan *berg*, *dorp* en *durven*. Bij deze studies werd tot nu toe echter nauwelijks of geen rekening gehouden met de regionale herkomst van de luisteraars. Het zou erg interessant zijn om de psycholinguïstische experimenten met proefpersonen uit verschillende regio's in Vlaanderen en Nederland te herhalen. De vraag is namelijk of luisteraars uit een regio met relatief lange svarabhaktivocalen (bv. Antwerpen/Brabant) dezelfde intuïties en verwachtingen hebben als luisteraars uit een regio met opvallend korte sjwa's (bv. Oost-Vlaanderen). Misschien worden vormen met svarabhaktivocaal alleen sneller herkend als sprekers vanuit hun dialectachtergrond met dit soort sjwa's vertrouwd zijn. Kortom, de svarabhaktivocaal mag dan misschien een vluchtige klank zijn met een slechte reputatie, hij biedt nog tal van boeiende onderzoeksperspectieven.

Literatuur

Timmermans, Bernadette (2008), *Klink klaar. Uitspraak- en intonatiegids voor het Nederlands*, Leuven: Davidsfonds, voll. herw. editie.

De auteurs zijn verbonden aan de Universiteit Antwerpen (alle auteurs), de Artesis Hogeschool Antwerpen (eerste auteur) en City University London (derde auteur). De duurmetingen werden uitgevoerd in het kader van een onderzoeksproject van de Artesis Hogeschool Antwerpen.

E-mail: hanne.kloots@ua.ac.be; steven.gillis@ua.ac.be; jo.verhoeven@city.ac.uk

Taalkronkels

Onderling verwisselbaar

HUGO BROUCKAERT

Rosencrantz en Guildenstern, twee jeugd vrienden van Hamlet, krijgen van koning Claudius de opdracht om de handel en wandel van Hamlet te volgen, met de bedoeling een verklaring te vinden voor het vreemde gedrag van de prins. Shakespeare – u hebt al begrepen dat het om het toneelstuk gaat – laat de koning zeggen: ‘Dank, Rosencrantz en goede Guildenstern’, waarop de koningin aanvult: ‘Dank, Guildenstern en goede Rosencrantz.’ Op die manier suggereert de auteur dat de twee onderling verwisselbaar zijn, geen eigen gezicht hebben en dus niet al te veel gewicht in de schaal leggen, wat uit het stuk ook blijkt.

De Belgische politiek doet me dikwijls daaraan denken. Niet zo heel lang geleden hebben we verkiezingen gehad. Ik kan u niet kwalijk nemen dat u zich de slogans van de Vlaamse partijen naar alle waarschijnlijkheid niet meer herinnert. Ik herhaal ze nog even: *Nu durven veranderen! – Nooit opgeven! – Een nieuwe start! – Positieve energie! – We moeten weer vooruit!*

Zo kan ik er zelf ook een paar bedenken. Die slogans zijn zo zwak geprofileerd, zo onherkenbaar dat niemand nog weet, met uitzondering misschien van de bedenkers, welke kreet bij welke partij behoort. Ze zijn perfect onderling verwisselbaar.

Dat onzalige procédé wordt tijdens de regeringsonderhandelingen voortgezet met de medewerking van het Paleis. Een ontmijsner en een loodgieter hadden we al. Nu worden we geconfronteerd met een *informateur*, een *preformateur*, een *verkenners*, een *verduidelijker* en een *bemiddelaar* en misschien komt er nog wel een bruggebouwer of een wegbereider bij. Ook hier is alles onderling verwisselbaar.

De pientere partijvoorzitster van de sp.a heeft er een verband met enkele figuren uit een populair gezelschapsspel in gezien en riep op om te stoppen met

stratego te spelen. Zij richtte die oproep echter niet tot de koninklijke entourage die de functies heeft bedacht, maar tot de andere politieke partijen.

Zoals bij elke slogan een partij hoort, wordt aan elk van die functies de naam van een politicus verbonden, maar de functies zelf zijn naar de inhoud ook weer onderling verwisselbaar en binnenkort kent ook hier niemand meer de bijbehorende naam.

Dat alles maakt deel uit van het wollige, mistige, verhullende en vaak inhoudsloze taalgebruik van het politieke bedrijf. Niet alleen in België overigens. Bij de recente kabinetsvorming in Nederland wist Job Cohen te melden: *‘De formatie is pas klaar als-ie klaar is.’*

Van lang geleden herinner ik me een verklaring van Wilfried Martens, die tijdens zijn premierschap ooit met grote overtuiging een volzin liet volgen door het zelfgecreëerde adagium: *‘Het spreekt vanzelf dat dit evident is.’*

Nog een laatste voorbeeld, waarbij ik uit plaatsvervangende schaamte mijn bron verzwijg. Ooit sprak een Vlaams parlements lid namens zijn partij de volgende geveleugelde woorden uit: *‘We zijn niet voor en niet tegen, wel integendeel!’*

Misschien meer nog dan Rosencrantz en Guildenstern passen hier ter vergelijking de neefjes Kwik, Kwek en Kwak van Donald Duck. Ze kwaken er op los en zijn evenzeer onderling verwisselbaar. Toch zijn die eendjes nog van elkaar te onderscheiden. Aan de kleur van hun petjes, zoals in de politiek.

Hoe kunnen wij als burgers, mensen, kiezers, van wie de politici zeggen dat we zo belangrijk zijn, verkrijgen dat we ernstig worden genomen, om te beginnen in hun taalgebruik? Wie het weet, mag het zeggen.

Idioom & Co

Erop los intensifiëren

BERT CAPPELLE

De Nederlandse taal barst van de mogelijkheden om werkwoorden te intensifiëren – of te intensiveren, voor wie dat liever hoort. Van wie heel erg stevig drinkt, kun je onder andere zeggen dat hij zuipt als een Tempelier, zuipt dat het een aard heeft, zich een stuk in de kraag zuipt,

zich in een halve coma zuipt, tegen de klippen op zuipt of erop los zuipt. In dit eerste van twee delen gaan we grondig in op de gebruiksgrammatica van dergelijke opties.

Hoe zit het bijvoorbeeld met de combineermogelijkheden tussen werkwoorden en stereotype *als*-versterkingen? Bepaalde van die intensifiërende toevoegingen worden soms specifiek met één bepaalde handeling gecombineerd: ... *als een roos* hoort bij *slapen*, ... *als een dijker* volgt stevast op *eten* en ... *als een Turk* volgt haast uitsluitend op *roken/paffen/smoren*. Andere versterkende vergelijkingen vind je dan weer bij een bredere waaier van handelingen: ... *als een bootwerker* komt zowel voor bij *eten*, *drinken/zuipen* als *vloeken* en ... *als een ketter* kun je laten volgen op *drinken/zuipen*, *roken/paffen/smoren*, *vloeken* en *liegen*. Nog ruimer inzetbaar zijn vergelijkingen als ... *als (een) gek* en ... *als (een) bezeten(e)*, die je praktisch aan eender welk werkwoord kunt toevoegen om aan te duiden dat de handeling in kwestie gehaast of intens wordt verricht, zij het nu *fiet-sen*, *koken*, *lezen*, *lopen*, *typen*, *studeren*, *werken* of *mas-turberen*. *Als (een) gek* komt zelfs voor bij werkwoorden die geen levend subject hebben: *het brandt/jeukt/regent/sneeuwt/waait als (een) gek*.

Er zijn ook eenkennige werkwoorden, die zich slechts goed voelen bij één welbepaalde versterkende vergelijking: *rondgaan* combineert enkel met *als een lopend vuurtje* en *sluiten* kan alleen maar *als een bus*. Maar dit zijn dan ook vrijwel vaste uitdrukkingen, waarbij de *als*-bepaling moeilijk achterwege kan blijven. In *De presentatie stond als een huis* kun je evenmin *als een huis*

weglaten en nog een steekhoudende zin overhouden. Sommige werkwoorden zijn heel wat minder kieskeurig: je kunt bijvoorbeeld niet enkel *slapen als een roos*, maar ook *als een baby*, *een blok*, *een das*, *een marmot*, of *een os*. Naast het plastische *kloppen als een zwerende vinger* heb je *kloppen als een bus*, wat eigenlijk ontstaan is als een verhaspeling met het zo-even vermelde *sluiten als een bus*.

Bemerkt trouwens dat de vergelijking met een pulserend lichaamsdeel natuurlijk helemaal niet opgaat als we zeggen van een bewering dat ze *klopt als een zwerende vinger*. Dergelijke ongerijmdheden treden wel vaker op, zoals de redactie van het *Woordenboek van Nederlandse intensiveringen* vaststelt, zo ook bij onder meer *zakken als een baksteen*, wat enerzijds een voor de hand liggende vergelijking is, aangezien we allemaal weten dat bakstenen zwaar zijn:

Maar pas op! [Het woord] 'zakken' [heeft] meer betekenissen. Bij de ene betekenis werkt de vergelijking versterkend, maar bij de andere slaat-ie nergens op. Des te opmerkelijker is het dat we de [vergelijking] toch vaak tegenkomen in de 'verkeerde' betekenissen. [...] De baksteenvergelijking komt vaker voor met *zakken* in de betekenis 'een examen niet halen', dan 'zinken'. Voorbeeld: *Ik zou ook zakken als een baksteen als ik het examen opnieuw moest doen*. Dat bakstenen geen examens doen is geen beletsel voor het algemeen gebruik van deze intensivering.

Andere voorbeelden zijn *afgaan als een gieter* – *afgaan* betekent letterlijk 'ontlasting hebben' – en *roken als een schoorsteen*. Van een schoorsteen gesproken, als die *trekt als een lier*, dan loopt de vergelijking van krachtige luchttoevoer met een krachtig hijsinstrument ook opzettelijk mank.

Niet leuk of mooi meer

Maken vergelijkingen altijd gebruik van een naamwoordgroep met een onbepaald lidwoord? Niet als ze

---

op een hoog besmettelijke ziekte betrekking hebben: *als de neten, als de pest, als de pieten, als de tering, als de tyfus, als de ziekte*, allemaal vergelijkingen die gemeen hebben, om het met het *Woordenboek van Nederlandse intensiveringen* te zeggen, ‘dat ze zijn ontleend aan (onaangename) verschijnselen die zich oorspronkelijk met grote snelheid verspreidden’. Deze versterkingen werken trouwens net zo goed bij adjectieven (*zo corrupt als de neten*), als bij werkwoorden (*liegen en bedriegen als de pest*).

Een handeling kan ook kracht worden bijgezet met een conventionele *dat*-bijzin: ... *dat het een aard heeft* en ... *dat het een (lieve) lust is*. De veel minder gebruikelijke toevoeging ... *dat het een lieve deugd is*, kunnen we gerust als een malapropisme afdoen. Opmerkelijk genoeg dulden deze *dat*-zinnen geen graadaanduiding (meestal *zo* gevolgd door een bijwoord), in tegenstelling tot productief gevormde toevoegingen, waar zo’n ‘zo-bepaling’ wel nodig is: vergelijk *Hij krijgt dat het een aard heeft* met het op het web gevonden voorbeeld *Hij krijgt zo hard dat de bronchiën bijna tegen zijn voortanden klosten*. Een graadaanduiding in de hoofdzin kan dan weer wel bij het understatement ... *dat het niet leuk/mooi meer* (of *niet meer leuk/mooi*) *is*, maar dit is geen vereiste. Vergelijk de volgende internetvoorbeelden:

Mijn hond ligt zo hard te snurken dat het niet leuk meer is.
KBC heeft de voorbije jaren leningen gegeven aan Oost-Europeanen dat het niet mooi meer was.

Leuk om te zien is dat Vlamingen, in tegenstelling tot Nederlanders, de varianten met *mooi* verkiezen boven die met *leuk*. Dit leert me althans een simpele vergelijking van het aantal treffers van elke variant op *Google.nl* en *Google.be*.

Lust en object

Sommige van de net gegeven voorbeelden laten nog een ander verschil vermoeden met zowel idiomatische vergelijkingen als ... *dat het een (lieve) lust is* en ... *dat het een aard heeft*. De laatste dulden niet enkel geen graadaanduiding, maar ze willen ook liever niet dat het werkwoord een lijdend voorwerp bij zich neemt. Bijvoorbeeld *roken als een schoorsteen* is een gangbaar idioom, maar *zo fanatiek roken als een schoorsteen* heeft iets onidiomatisch en klinkt absurd, net als *sigaretten roken als een schoorsteen*. Zo ook is *drinken dat het een aard heeft* volkomen aanvaardbaar (als talige constructie toch), maar niet *zo hard drinken dat het een aard heeft* of *pinten drinken dat het een aard heeft*. We vinden dan ook zinnen waarbij een werkwoord dat normaal altijd een object heeft, toch onovergankelijk (zonder object dus) gebruikt wordt als het wordt versterkt door *dat*-zinnen van graadaanduidend gevolg met *aard* of *lust*. Het is alsof je op de handeling zelf in haar algemeenheid focust, los van de specifieke personen of zaken waar ze op gericht is. Volgende

voorbeelden komen opnieuw van het internet:

Daihatsu misleidt dat het een aard heeft.
Vol overgave stortte het comité zich op de tafels en rook, bevoelde en keurde dat het een lieve lust was.

Het gaat hier wel niet om een onwrikbare grammaticale regel, zoals blijkt uit de volgende authentieke voorbeelden met objecten, hoewel je ook hier een zekere abstractie van de handeling hebt:

Daags na Kopenhagen verspillen we elektriciteit en benzine dat het een aard heeft, voor overbodige kerstverlichting en plichtmatig familiebezoek.
Architect Ferdinand Dierkens mengde allerlei stijlen en hanteerde nieuwe technieken dat het een lieve lust was.

Andere *dat*-toevoegingen, die je ook meestal na een onovergankelijk (gebruikt) werkwoord aantreft, zijn de overdrijving ... *dat de stukken eraf vliegen* en veel minder courante varianten hiervan met *brokken* of *vonken*. Die versterkingen zijn combineerbaar met eender welke handeling: *dansen, lezen, liegen, spelen, trainen, voetballen, vrijen*, noem maar op. Verder is er ... *dat horen en zien (je) vergaan*, vooral in combinatie met lawaaierige handelingen, zoals *bakkeleien, brullen, janken, kijken, kriesen, liegen, toeteren*, enzovoort. Minder gebruikelijk zijn ... *dat het geen naam heeft* en ... *dat het niet op kan* (zoals in de authentieke vondst *uitgaan en opdoen* [!] *dat het niet opkan*). En ten slotte is er nog ... *dat het kraakt*, wat enkel voorkomt na het werkwoord *vriezen*, hoewel ik via het internet deze fijne variatie aantrof:

Herinnering: ons eerste bed. We vreeën dat het kraakte.

Of je ook *de stenen uit de grond* kunt *vrijen*, lijkt me bijzonder twijfelachtig en alleszins niet comfortabel. Maar constructies met een ‘vals voorwerp’ komen de volgende keer aan bod.

Literatuur

Woordenboek van Nederlandse intensiveringen: www.onderwoorden.nl

---

Bert Cappelle is postdoc aan de Hogeschool Gent Vertaalkunde en docent aan de Vrije Universiteit Brussel.

e-mail: bert.cappelle@hogent.be

Broodje taal

Niet tevreden, geld terug

KAREN DE LOENEN

Onlangs kocht ik in een niet nader te noemen speciaalzaak een niet nader te noemen hoeveelheid van een niet nader te noemen product. Toen ik thuis kwam, bleek dat dat niet nader te noemen product niet bepaald overeenstemde met wat mij in die niet nader te noemen speciaalzaak was voorgespiegeld. En de niet nader te noemen hoeveelheid bleek op mysterieuze wijze gehalveerd te zijn. Bovendien was de niet nader te noemen verkoper ook niet van het meest behulpzame type. Een 'pusher', om het vakjargon te gebruiken. De nader genoemde klant, ik dus, voelde zich aardig bij de kersen genomen (excuses wederom voor het vakjargon). Er kwamen mij spontaan verschillende opties voor de geest: de enthousiaste ploeg van Basta contacteren, een scheldende telefoontirade afsteken, of – zoals het een neerlandicus in hart en nieren betaamt – een wervelende klachtenbrief in de bus van de niet nader genoemde speciaalzaak laten belanden. En zo geschiedde.

Hoera, een klacht!

Vreemd genoeg zijn klachtenbrieven voor de meeste ondernemingen een positief signaal: de consument engageert zich om tijd en energie te investeren in de organisatie waar hij niet tevreden over is. Met andere woorden, die organisatie laat hem niet koud. Bovendien kunnen er verschillende redenen zijn waarom iemand klaagt. Meestal wil de consument aantonen dat het door hem aangekochte product niet overeenstemt met zijn verwachtingspatroon. Vaak wil de consument door het formuleren van zijn klacht ook (on)rechtstreeks bewerkstelligen dat de organisatie actie onderneemt en de klacht verhelpt. Een tweede mogelijkheid is dat de klager zijn onvrede wenst te uiten, zonder dat hij verwacht dat daar meteen gevolg aan gegeven zal worden.

Het spreekt voor zich dat verschillende klachten – en de daaraan gekoppelde verwachtingspatronen – ook verschillende stijlen van brieven met zich brengen.

Klagen: hoe doe je dat?

Wellicht denkt u – het oeroude cliché ironisch bevestigend – dat ik als vrouw wel een aardig boompje kan opzetten over het formuleren van de juiste klaagzang. Ik moet u er helaas op wijzen dat u zich daar toch schromelijk in vergist. De meeste klagers nestelen zich woest en übergefrustreerd voor het maagdelijke blad om een meesterlijke scheldtirade neer te pennen, waar menig Humojournalist nog een punt aan kan zuigen. Zo werkt het natuurlijk niet. De belangrijkste uitdaging bij het schrijven van zo'n brief is namelijk de duidelijkheid van de boodschap. Schrijvers van klachtenbrieven zijn doorgaans overmand door emoties en laten in hun schriftuur hun woede en frustraties welig tieren. Met enkel verwijten naar het hoofd van de ontvanger te slingeren, bereikt u doorgaans niets. Een klachtenbrief is geen voodoo-pop. Het is verstandig de eerste emotionele reflex wat te laten bezinken alvorens u aan het werk gaat. Uw klacht dient daarenboven duidelijk gefundeerd te zijn op basis van de context: aan het begin van de brief kunt u dus het best een duidelijke schets van de situatie opstellen. Maar u wilt natuurlijk ook niet te veel vertellen. Hoe meer elementen u aanhaalt, hoe meer de tegenpartij de kans krijgt om uw argumenten te weerleggen. Vandaar dat u die situatieschets enkel beperkt tot de harde feiten. Hebt u die feitelijke bewijzen ook werkelijk in handen (ik denk bijvoorbeeld aan een kassabonnetje), dan stuurt u een kopie van dat bewijsstuk mee met de brief. Een gewapend soldaat is er twee waard, of hoe ging dat spreekwoord ook alweer? Tot slot zorgt u ervoor – dit gelooft u nooit – dat uw brief een positieve toon heeft. Met opbouwende kritiek kunt u meer bereiken dan met vakkundig een organisatie of persoon de grond in te boren. In al uw woede-, frustratie- en verwijtlust hangt u

---

beter niet de bitch uit. U trekt de kaart van de strenge, oprechte, maar vriendelijke en rechtvaardige – pakweg – (sexy) schooljufvrouw. Succes gegarandeerd.

De beklagde beantwoord

Stel: u werkt voor de klantendienst van een niet nader te noemen speciaalzaak en u ontvangt een klachtenbrief van een niet nader te noemen persoon, nou ja: van mij. U kunt, als vertegenwoordiger van uw bedrijf, niets anders doen dan aan die klacht gehoor geven en een vriendelijk antwoord terugsturen. Het tweede doel dat u voor ogen dient te houden, is dat het bedrijfsimago door uw antwoord op geen enkel moment schade oploopt. U begint zo'n brief eerst met een erkenning van de klacht. Meestal omvat die formulering ook een woord van dank voor de consument die zich de moeite getroost heeft zijn verzuchtingen op papier te zetten. In wat volgt bevestigt u het probleem, of weerlegt u – zo genuanceerd mogelijk – het inzicht van de consument. Als de consument daar niet om vraagt, doet u zelf geen voorstellen ter compensatie. Wil de consument enkel zijn ei bij u kwijt, dan zijn inspanningen om de consument te vergoeden eigenlijk verloren moeite. Bovenal zorgt u ervoor dat uw brief een duidelijke structuur heeft. Nadat u de klant (wellicht geveinsd) dankte voor zijn klachtenbrief, beantwoordt u aan zijn verzuchtingen en sluit u met een positieve noot af; elk deel netjes verwoord in een smetteloze alinea. Een tweede punt dat daar nog bij komt, is de vormgeving van uw brief. Stelt u een officiële, zakelijke brief op, dan houdt u zich aan de daarvoor voorgeschreven BIN-normen, die u tegenwoordig netjes van het internet kunt plukken. Merk op dat die BIN-normen een Belgische aangelegenheid zijn; in Nederland heeft men andere normen. De BIN-normen schrijven voor dat – als die informatie bekend is – u de afzender van de brief ook persoonlijk aanspreekt. Vermijd dus het onpersoonlijke 'geachte mevrouw' als u weet dat u schrijft naar 'geachte mevrouw De Loenen'. Maakt het bedrijf waarvoor u werkt gebruik van een gepersonaliseerde huisstijl, dan hanteert u die uiteraard voor uw brief. Herkenbaarheid is een belangrijk eerste signaal voor de consument die vol spanning op uw antwoord zit te wachten.

Leren klagen en antwoorden

Studenten leren klagen en leren antwoorden op klachten: laat dat nu ook net de missie zijn in het vak Nederlandse Bedrijfscommunicatie dat ikzelf samen met Dorien Van De Mieroop doceer. Wat

opvalt, is dat studenten nauwelijks beseffen dat zakelijke communicatie rijk is aan allerhande genres. De klachtenbrief is daar slechts één voorbeeld van. Maar die bewustmaking van de genregevoelheid is nu net zo belangrijk. Veel studenten slaan immers bij het opstellen van zulke brieven de bal aardig mis. Dat levert doorgaans behoorlijk lachwekkende resultaten op. De grootste fout die studenten maken, is dat ze de klacht verkeerd interpreteren. Zoals hierboven al werd uitgelegd, klagen mensen om verschillende redenen. Elke soort klacht behoeft een eigen manier van antwoord. Vraagt de klager niet om een compensatie, dan is het hoogst onverstandig een brief te beginnen met iets als: 'wij kunnen u helaas niet voor de geleden schade vergoeden'. Die goede bedoelingen kunnen de klant eerder beledigen dan troosten. Wat evenmin een goed idee is, is de klant het gevoel te geven dat hij zelf de oorzaak is van de klacht. Onrechtstreeks roepen studenten in hun brieven vaak de idee op dat de consument in kwestie met verkeerde maten en gewichten de situatie heeft ingeschat. Zinnen als 'dit product is ontwikkeld voor een progressief, intellectueel publiek' zijn behoorlijk confronterend en kunnen weleens in het verkeerde keelgat schieten. Ook al bent u vreselijk (om terug naar het jargon te grijpen) in uw gat gebeten door de klagende consument: die houding moet netjes begraven worden onder een empathische, begripvolle en duidelijke boodschap. U speelt op de bal en niet op de man. Heeft de klager zijn brief op de verkeerde persoon afgevuurd, dan stuurt u geen brief om te melden tot wie het desbetreffende uilskuiken zich dan wel had moeten richten. Een laatste veel gemaakte fout is dat studenten zich laten verleiden informatie in zulke brieven op te nemen die hoegenaamd niets met de zaak te maken heeft. Zo voelen klanten zich al te vaak niet serieus genomen, zodat ze denken dat de echte klacht uit de weg gegaan wordt. De knepen van het vak onder de knie krijgen, de trucjes van het genre: daar draait het om bij het opstellen van een degelijke brief. En dat is vaak moeilijker dan op het eerste gezicht lijkt. U ziet het: klagen is een kunst, en beklagd worden een hele gunst!

Karen De Loenen is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.

Karen.DeLoenen@arts.kuleuven.be

Interview

Wilfried Vandaele: taal- en communicatieman met een politiek mandaat

MARIANNE BOONE

Met de woorden 'Had de Taalunie niet bestaan, we moesten ze uitvinden ...' gaf Wilfried Vandaele in januari de Nederlandse schrijver Jeroen Brouwers lik op stuk in een opiniestuk in De Standaard, waarin de laatste twijfelde aan het nut en de bestaansreden van de intergouvernementele organisatie de Nederlandse Taalunie. Al jaren ijvert Wilfried Vandaele voor het Nederlands en voor de relatie Nederland-Vlaanderen. Als licentiaat Germaanse filologie en communicatiewetenschapper was hij geruime tijd professioneel actief op het gebied van samenwerking Vlaanderen-Nederland. Vanaf 1984 was hij algemeen secretaris van de stichting Algemeen Nederlands Congres, die de samenwerking Vlaanderen-Nederland bevordert. Vanaf 1994 werkte hij als communicatieverantwoordelijke en perswoordvoerder bij de Vlaamse Milieu Maatschappij (VMM). In 1999 werd hij algemeen secretaris van de Commissie voor het Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland. En sinds juni 2009 heeft hij een Vlaams politiek mandaat voor de N-VA. Als Vlaams volksvertegenwoordiger is hij ondervoorzitter van de IPC. Dat is de Interparlementaire Commissie die toeziet op het Comité van Ministers van de Nederlandse Taalunie.

Tijd voor een babbel met Wilfried Vandaele, een veelzijdig taal- en communicatieman met een politiek mandaat.

Hoe belangrijk is de Nederlandse Taalunie voor ons taalgebied?

De Nederlandse Taalunie, opgericht in 1980, is een internationaal verdrag tussen Nederland en Vlaanderen – later kwam ook Suriname er bij – dat uniek is in de wereld. Zelfs de francofonie en het Duitse of Engelse taalgebied beschikken niet over zo'n sterk instrument als het Nederlandse taalgebied.

De eerste opdracht van de Taalunie is nog steeds een gezamenlijk Nederlands-Vlaams taalbeleid te ondersteunen. Het gaat dan bijvoorbeeld om terminologie, woordenboeken en taaladvies. Maar ook over 'moderne' zaken, zoals het aanmaken van databanken met Nederlandse woorden en klanken, zodat in allerlei toepassingen op het gebied van de taal- en spraaktechnologie ook het Nederlands gebruikt kan worden. Dat is uitermate belangrijk, zowel voor de stem in uw gps als voor domoticoepassingen voor zorgbehoevenden. Het is essentieel, ook voor onze economie, dat mensen in het buitenland Nederlands leren. De 700 universitaire docenten Nederlands op bijna 180 plaatsen in het buitenland ondersteunen, is eveneens een kerntaak van de Nederlandse Taalunie.

Nederland en Vlaanderen: zakelijke samenwerking

Velen foeteren graag dat er toch grote verschillen zijn tussen Nederlanders en Vlamingen. Dat zal wel, maar er zijn in ieder geval ook voldoende redenen voor Nederland en Vlaanderen, zowel in binnenlands perspectief als in een internationale context, om afspraken te maken over de Nederlandse taal en er zich gezamenlijk voor in te spannen.

Met 22 miljoen sprekers bekleedt het Nederlands de 35ste plaats op wereldschaal, de 8ste in Europa. In een globaliserende wereld, waar het recht van de sterkste als economische wetmatigheid domineert, moet je nu eenmaal de krachten bundelen om een middelgrote taal als het Nederlands op de kaart te houden. En dat moeten we doen als we een cultureel boeiend en veelkleurig Europa verkiezen boven de smakeloze eenheidsworst die de commercie ons serveert.

Zelf ben ik altijd een pleitbezorger geweest van een zakelijke samenwerking, wars van wereldvreemde romantiek. De gebieden waarop door de jaren heen daadwerkelijk werd en wordt samengewerkt – in een win-winsfeer! – zijn zeer talrijk en verscheiden. Wij denken aan wetenschappelijk onderzoek, cultuur, onderwijs, erfgoedbeleid, welzijn, enzovoort. Op het gebied van de taal ook: het Taalunieversum, de webstek van de Nederlandse Taalunie, werd het voorbije jaar bijna 4 miljoen keer bezocht.

Wat is uw 'taalpolitiek'? In welke mate moet een overheid (nationaal of transnationaal) 'normerend' optreden?

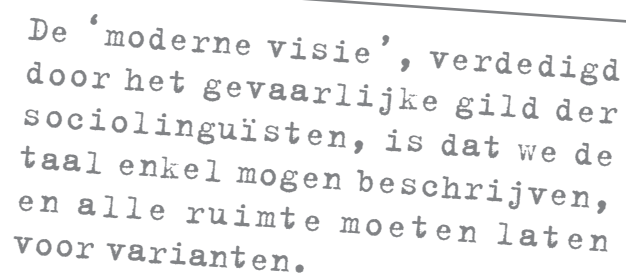
De 'moderne visie', verdedigd door het gevaarlijke gild der sociolinguïsten, is dat we de taal enkel mogen beschrijven, en alle ruimte moeten laten voor varianten. Normeren is niet meer van deze tijd. Zelf kom ik nog een beetje uit de tijd van 'zeg niet, maar wel'. Volgens mij is het nog steeds van groot belang voor iemand die Nederlands leert, dat hij of zij weet wat als 'correct' wordt beschouwd en wat niet. Dat bespaart diegene die de taal leert, zeker als die anderstalig is, heel wat ellende.

Zijn er volgens u ook nadelen verbonden aan normerend optreden?

Een nadeel van een strenge normering kan zijn dat de taal minder leeft, maar ik zou daar niet al te bang voor zijn. Zelfs als je normeert, blijft er plaats voor varianten. Mensen gebruiken nu eenmaal verschillende registers in een verschillende context. In ons dorp spreken we bij voorkeur dialect en ook het sms- of chattaaltje heeft bestaansrecht. Maar als we ons richten tot een grote groep van mensen, als we samenzitten met Nederlandstaligen uit verschillende regio's, dan moeten we Standaardnederlands gebruiken.

Politiek is compromissen sluiten ...

Zelfs als je partij in de meerderheid zit, kun je natuurlijk nooit ten volle je eigen mening doordrukken. Je moet rekening houden met de andere leden van je partij – en dat zijn er steeds meer – en met mensen van de andere meerderheidspartijen. Elk decreet of elk voorstel dat van de band rolt, is per definitie een compromis. In sommige gevallen gaat dat ten koste van de helderheid van de wetgeving. Politici hanteren vaak bewust omfloerst taalgebruik.

De 'moderne visie', verdedigd door het gevaarlijke gild der sociolinguïsten, is dat we de taal enkel mogen beschrijven, en alle ruimte moeten laten voor varianten.

Welke accenten wilt u leggen?

Wat de positie van het Nederlands betreft en de samenwerking met Nederland, heb ik het gevoel dat het politieke draagvlak het laatste decennium kleiner is geworden. Pakweg twintig jaar geleden had elke partij in Nederland en Vlaanderen haar specialist op het gebied van Nederlands-Vlaamse samenwerking, taalbeleid en cultuurpolitiek. Ik heb het gevoel dat dit vandaag niet meer het geval is, noch in Nederland noch in Vlaanderen. Ook in de pers had je destijds veel meer redacteurs die met die onderwerpen bezig waren. Elke krant had zijn specialist. Nu is dat al lang niet meer zo. Als er al over geschreven wordt, dan is het door zelfverklaarde verlichte geesten die vanuit hun intellectuele ivoren toren neerkijken op de samenwerking of op de cultuur als drager van een samenleving. Ze verenigen cultuur al te graag tot de schone kunsten en prijzen de allerindividueelste emotie en gaan voorbij aan de rol van cultuur als bindmiddel in een samenleving.

Dat de politieke belangstelling vermindert, blijkt ook uit de geringe belangstelling binnen de Interparlementaire Commissie (IPC) voor de Nederlandse Taalunie. De IPC is het politieke orgaan van de Taalunie dat het Comité van Ministers controleert en stimuleert. We moeten daar zeer dringend een tandje bij steken, wat meer creativiteit aan de dag leggen en de ministers aanporren.

Engels in het hoger onderwijs?

Ik ben niet blind voor het belang van meertaligheid en van het Engels op het internationale forum, maar voor mij mag dat niet

ten koste gaan van het Nederlands. Als het over taal gaat, kijken we automatisch naar Nederland, en de evolutie die we daar zien, is verre van bemoedigend. In het hoger onderwijs, met name in de masters, wordt het Engels er de dominante taal, en er zijn zelfs lagere scholen waar men het Engels als voertaal invoert.

Wat het lager en het middelbaar onderwijs betreft, ben ik voorstander van vreemdetalenonderwijs, in de zin dat men een behoorlijk pakket Engels, maar ook bijvoorbeeld Frans en Duits geeft, maar niet dat men reguliere niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands onderwijst.

In het hoger onderwijs is mijn standpunt genuanceerder, maar het uitgangspunt dat het Nederlands een volwaardige taal moet blijven voor onderwijs en wetenschap, staat voorop. Wat de bachelors betreft, gaat het Vlaams Parlement er vandaag mee akkoord dat straks 18% (30 studiepunten) in een andere taal dan het Nederlands kan worden gedoceerd. Uiteraard wat de niet-taalvakken betreft. Vandaag is dat 10%. Dit is nu een voorbeeld van hoe ik als mandataris op het beleid invloed kan uitoefenen. Sommigen wilden nog verdergaan, maar mijn partijgenoten en ikzelf zijn erin geslaagd dat te beperken.

Engels om te internationaliseren?

Ik ben een overtuigd voorstander van internationalisering, maar zie een veelkleurig palet van talen en culturen juist als een onmisbare component van die internationalisering. Het is belangrijk dat wij ons in internationale contacten vlot kunnen uitdrukken in andere talen, en met name in het Engels als lingua franca. Maar die talenkennis willen wij in de eerste plaats opdoen via het aanleren van een vreemde taal in het talenonderwijs. Het Engels gebruiken voor colleges in de masters en in de bachelors kan voor mij slechts in beperkte mate.

Dus Nederlands als voertaal in het onderwijs ...

Het is onze plicht als Nederlandstalige gemeenschap om het Nederlands in stand te houden als een taal die voor alle functies bruikbaar blijft, die met andere woorden niet alleen bruikbaar is voor de dagelijkse conversatie, maar ook als taal van onderwijs en wetenschap.

Het Nederlands kan slechts overleven als volwaardige taal als het in alle domeinen van de samenleving en van het menselijke handelen wordt gebruikt. Dus ook in de wetenschapsbeoefening en het onderwijs op alle niveaus.

Verscheidenheid – ‘diversiteit’ is het hippe woord – is ongetwijfeld een rijkdom. Helaas lijken sommigen te vinden dat die diversiteit enkel belangrijk is als het om andere talen en culturen gaat, niet om de onze.

Het Nederlands niet meer gebruiken als taal van het universitair onderwijs betekent een verlies aan status. Dat is slecht voor de ontplooiingskansen van een taal en dus slecht voor de diversiteit.

Maar er zijn meer argumenten om het Nederlands te behouden als voertaal in het onderwijs. Bijvoorbeeld het sociale argument. Ook studentenorganisaties vragen hier aandacht voor. De emancipatie op taalgebied in Vlaanderen ging niet toevallig hand in hand met een sociale en economische emancipatie. Ook vandaag is het van het grootste belang dat ook jongeren die geen talenknobbel hebben, ongehinderd kunnen deelnemen aan het hoger onderwijs. Hun de extra voorwaarde opleggen dat ze eerst een vreemde taal moeten leren of een vaak in vaktaal en/of gebrekkig Engels gesteld handboek moeten ‘vertalen’ alvorens zich de inhoud van het vak zelf eigen te kunnen maken, is geen sociale en geen efficiënte werkwijze. Er zijn voldoende voorbeelden uit de praktijk die de absurditeit daarvan illustreren. Denken we maar aan de Nederlandstalige hoogleraar die in steenkolenengels een auditorium toespreekt dat bestaat uit enkel Nederlandstaligen die een diploma willen halen waarmee ze in Vlaanderen aan de slag willen.

Het Nederlands kan slechts overleven als volwaardige taal als het wordt gebruikt in alle domeinen van de samenleving.

Mocht u de kans krijgen een collega uit het Vlaams Parlement een erepenning voor taalgebruik toe te kennen, wie zou hem dan krijgen?

Daar durf ik niet aan te beginnen. Zeker niet als je het over ‘taalgebruik’ hebt. Er zijn collega’s die zeer vlot praten zonder een correcte uitspraak te hanteren. Er zijn er die minder vlot praten, maar wel correct. Er zijn er die een slechtere uitspraak hebben, maar wel een duidelijke en heldere boodschap brengen. Er zijn er die een goed stuk kunnen schrijven. Het hangt er dus maar van af op welke aspecten je de klemtoon legt. En inderdaad, er zijn er ook die niet kunnen spreken en niet kunnen schrijven. Dat zijn meestal ook diegenen die niet kunnen luisteren en niet kunnen lezen.

Uw vandaelestreken op uw website. U houdt duidelijk van humor ...

Tja, mijn vorm van droge humor zet veel kwaad bloed. Wie mij niet goed kent, weet niet wat hij of zij er mee aan moet. Maar het leven is al zo saai, en al lachend zegt een zot de waarheid. Dus inderdaad: ik probeer met taal dingen te relativieren, maar ik merk dat niet iedereen daarmee om kan gaan.

Meer weten? Ga naar www.vandaelestreken.be.

Nederlands in China

LORE VANDEVOORDE

China is hot. China is in. Sla er de nieuwsberichten, beursberichten, krantenkaternen en nu zelfs Over taal op na. China is overal. Niet langer een reus op lemen voeten, maar een ware allesverslindende oger, die de wereld vervult met een mengeling van angst, afgunst, maar vooral veel onbegrip. Na de jongste financiële crisis van 2008 bleek Europa voor altijd verbanen naar de seniorenclub van wereldeconomieën, en China een in zijn ambitie nietsontziende jongeling. In alle stilte, of toch niet zo luid dat men het tot in Europa kon horen, had China sinds 1978 naarstig gewerkt aan de opbouw van het Nieuwe China. Het land had geobserveerd, gekopieerd, geïnnoveerd en stond nu aan de deur te kloppen. Aan Europa was al dat gewroet en geploeter schijnbaar ongemerkt voorbijgegaan.

Net als de economische inhaalbeweging die China had gemaakt, moest in Europa de algemene China-kennis dringend worden opgeschroefd. Want wat wisten wij eigenlijk over China? Niets eigenlijk. Of toch? Was er voor 1978 dan ooit al een Europeaan in China geweest? Voor 1949? Voor het aanbreken van de twintigste eeuw? Onaangeroerde kennis over China lag sinds jaar en dag in archiefkelders stof te vangen. Die archieven werden de laatste jaren met een steeds grotere frenesie opengemaakt en bestudeerd. De contacten tussen België/Nederland en China bleken al uit de zeventiende eeuw te stammen en begonnen eigenlijk nog veel vroeger, in 1253, met de Frans-Vlaamse franciscaan Willem van Rubroeck.¹

Over koopvaarders en jezuiten

Is het tekenend voor het Platte Land in de schaduw van zijn kerktoren dat de eerste contacten met China van religieuze aard waren? Wellicht even tekenend als het mercantiele karakter van de eerste contacten tussen Nederland en China. Ferdinand Verbiest werd in 1623 in het West-Vlaamse Pittem geboren. De jezuïet vertrok in 1659 als missionaris naar China. Dankzij de voorspraak van een andere jezuïet, Johann Adam Schall von Bell (1591-1666), werd hij een jaar later aan het keizerlijk hof ontboden.² Toen keizer Kangxi in 1669 de Chinese kalender op basis van Verbiests expertise bijstelde, zou dat voor de jezuïet het begin betekenen van een carrière in dienst van de keizer. De polyglot en astronoom zou onder andere het instrumentarium vervaardigen voor het observatorium in Peking, maar ook een honderddertigtal kanonnen. Dat Verbiest waarlijk gewaardeerd werd door de Chinese keizer, bleek uit de titel die hij postuum van de keizer kreeg en de staatsbegrafenis die hem ten deel viel.

Niet lang na de oprichting van de VOC viel het Nederlandse koopvaardersoog op China. Het lucratieve land van porselein, thee en zoveel meer rijkdommen moest en zou een handelspartner worden. Toen onderhandelen niets bleek uit te halen, probeerden de Nederlanders in 1622 Macau op de Portugezen te veroveren, wat schromelijk mislukte. De Nederlanders voerden daarna regelmatig roofovervallen uit op de Zuid-Chinese kust, tot ze er *manu militari* toe werden gedwongen om uit te wijken naar Formosa, het huidige Taiwan.³ Niet geheel onlogisch hielden de Nederlanders aan die periode hun reputatie van 'Roodharige Duivels' over.

In 1862 werd de Congregatie van Scheut opgericht, genoemd naar de wijk Scheutveld in Anderlecht. De taak van de congregatie was om priesters te vormen en

---

dan uit te zenden naar China en later naar Congo. De missie van de missionarischbeweging was om het christelijke geloof en de christelijke waarden van onderuit te verspreiden. Tot 1949 trokken 679 Vlaamse, Nederlandse en Waalse scheutisten naar China. 'De Missie van Scheut was, na het ontstaan van België, waarschijnlijk de eerste samenwerking tussen België, *Bilishi* (Pi-li-sh) en Nederland, *Helan* (Heh-laan) op Chinees vlak.'⁴

Na de eerste Opiumoorlog had het Verdrag van Nanking in 1942 de deur geopend voor aspirant-kolonisatoren om concessies in China te verwerven. Zo ook het België van Leopold II, die verreikende koloniale ambities koesterde. In 1902 verwierf België met het geld van de schadevergoeding van de Boxeropstand de 0,45 km² grote Belgische concessie in Tianjin. Maar in de sfeer van de Eerste Wereldoorlog en de onstabiele politieke situatie in China kon de Belgische concessie nooit uitgroeien tot het succesverhaal waar Leopold II op gehoopt had. De concessie werd in 1931 uiteindelijk vrijwillig aan China teruggegeven op initiatief van België's eerste socialistische minister van Buitenlandse Zaken, Emile Vandervelde.⁵ Het geld van de Boxeropstand zou Nederland in de jaren '30 besteden aan waterbouwkundige werken in het binnenland van China. De Koninklijke Olie (Shell) en ook Philips in 1923 vestigden zich in Sjanghai, het nieuwe centrum van zakendoen voor de Nederlanders.⁶ De aanval van de Japanners op Pearl Harbor in 1941 en de stichting van de Volksrepubliek China maken een einde aan de handelsbetrekkingen. In de periode tussen 1949 en de dood van Mao in 1976 zijn de handelscontacten zo goed als onbestaande.

Neerlandistiek in China

Waarschijnlijk werd in 1962 voor het eerst in de geschiedenis van China Nederlands gedoceerd aan een universitaire instelling. De Belgische aspiraties waren bijna uitsluitend van religieuze aard geweest en de Scheutisten hadden het veel interessanter gevonden de Mongoolse taal te bestuderen dan hun eigen patois aan het Mongoolse volk op te dringen. De ambities van Leopold in China waren maar van korte duur geweest en hij had zijn blik uiteindelijk volledig op Congo gericht. De Nederlanders hadden wel antecedenten in het overzees onderwijzen/opleggen van hun moedertaal, maar omdat Nederland uiteindelijk nooit een handelsbasis kreeg toegewezen, in tegenstelling tot de wedijverende grootmachten Engeland en Portugal, was ook het Nederlands nooit in China 'aan land gekomen'. Het toenmalige *Broadcasting Institute* startte in 1962 een opleiding Nederlands, maar aan dat initiatief kwam met het begin van de Culturele Revolutie in 1966 een vroegtijdig en abrupt einde. De jonge Liu Teping had toen drie jaar Nederlands

gestudeerd, voldoende om uit te groeien tot een succesvol zakenman met contacten in China, Nederland en Suriname. Diezelfde Liu zou in 2002 door de *Communication University*, de opvolger van het *Broadcasting Institute*, in Beijing gevraagd worden om daar voor het eerst sinds 1966 weer Nederlands te gaan doceren. Er waren op dat moment géén bibliotheek, geen lesmateriaal. Liu sprak zelf cassettes in bij wijze van luisteroefeningen. Het departement werd in 2009 weer opgedoekt wegens tegenvallende resultaten, waarmee in China de factor 'een goede baan vinden' van primordiaal belang is. Het diploma 'Nederlandse taal' bleek geen sterk merk. Toch werd luttele jaren later, in 2005 aan Beijings Vreemdetalenuniversiteit *Bei jing wai guo yu da xue* ook een departement Nederlands opgericht. Dit keer kwamen er steun, geld, boeken en een docent van de Nederlandse Taalunie. Blijkbaar was het draagvlak nu een stuk groter. De klas van 2005 studeerde in 2009 af en het volgende academiejaar werd het voortbestaan van het departement verzekerd met een nieuwe groep eerstejaarsstudenten. In navolging van eeuwige concurrent Beijing, richtte de Vreemdetalenuniversiteit van Sjanghai in 2007 een eigen departement Nederlands op. *Shang hai wai guo yu da xue*, officieel vertaald als *Shanghai International Studies University*. Oudgediende Liu werd weer opgetrommeld en hij en zijn oud-studente Wang Yiyao van het ondertussen ter ziele gegane departement Nederlands van de *Communication University* kwamen naar Sjanghai om Nederlands als hoofdvak te gaan doceren. Negentien studenten begonnen aan de opleiding en zullen die in juni van dit jaar ook afronden. Het voortbestaan van het departement is ondertussen verzekerd: in september start een nieuwe groep eerstejaarsstudenten aan de opleiding. Net als zusteruniversiteit *Bei Wai* kan *Shang Wai* rekenen op de steun van de Nederlandse Taalunie met een subsidie voor boeken en lesmaterialen en docentennascholingen.

Waarom Nederlands

Het antwoord op de vraag waarom Chinezen Nederlands zouden studeren is pragmatisch. Wellicht kunnen ook Nederlandstaligen geen enkele niet-pragmatische reden bedenken waarom een Chinees Nederlands zou gaan studeren. Culturele nabijheid noch historische verbondenheid pleit in China voor het Nederlands. Exotisme of enige romantische bijgedachte bij het Nederlandse taalgebied kunnen we niemand aanpraten. De Stad der Liefde is Parijs en zwoele latinoritmes behoren aan meer zuidelijke contreien.

In China kunnen studenten bij het afsluiten van de middelbare school deelnemen aan de *gao kao*, de 'Grote Test', vergelijkbaar met de Franse *baccalauréat*. Jaarlijks nemen zo'n tien miljoen

---

jongeren deel voor maar half zoveel vacante plaatsen aan de universiteiten. De test vindt elk jaar op 7, 8 en 9 juni plaats in zowat alle Chinese provinciehoofdsteden en is een zaak van staatsbelang. Het resultaat dat de student behaalt, zal immers bepalen tot welke universiteit hij wordt toegelaten. Een kleine maand later worden de resultaten bekendgemaakt en weten de studenten of en aan welke universiteit ze een plaatsje bemachtigd hebben. Daarna moeten de studenten hun studierichting bepalen. Ook die hangt af van het behaalde cijfer. Want binnen elke universiteit is er ook een ranglijst van studierichtingen. Hoe populairder de richting, hoe hoger het cijfer. Nederlands staat wellicht niet erg hoog op de universitaire populariteitslijsten. Waarschijnlijk komen bij het horen van ‘Nederland, Nederlands en België’ enkele vage voorstellingen bij de studenten op zoals Johan Cruyff en Belgische chocola, en lijkt die taal niet wat op Duits? Wellicht mikken de studenten met een keuze voor een kleine taal op hun *unique selling point* om het in marketingtermen uit te drukken. Een Chineestalige die ook nog eens het Engels en het Nederlands beheerst, kan van grote waarde zijn voor de Belgische en Nederlandse multinationals met vestigingen in China. En zo zijn er heel wat, te denken aan ING, Philips, Bekaert en Barco. Dat de economische relaties met China steeds belangrijker worden, blijkt uit de waslijst aan kamers van koophandel, investeringsfondsen en handelsmissies die Sjanghai, en bij uitbreiding het hele land, bezetten en overspoelen. China is niet langer de werkplaats van de wereld, maar wordt een steeds belangrijker afzetmarkt voor Europese producten. Een typisch Belgisch product als chocolade wordt nu gepositioneerd als luxeproduct op de Chinese markt. Het is dus belangrijk voor de bedrijven dat ze de Chinese markt begrijpen. Een taalbarrière overbruggen kan een eerste stap zijn naar alle andere obstakels bij succesvol handel drijven.

Moeilijk Nederlands

Vanuit het standpunt van een Nederlandstalige lijkt Chinees leren een haast onmogelijke opdracht. Het beheersen van minimaal vierduizend karakters, het Chinese gemiddelde, is dat ook. Voor een Chinees die Nederlands wil leren, gaat deze vergelijking evenwel maar gedeeltelijk op. Chinezen krijgen hun eerste Engelse lessen al op driejarige leeftijd en hebben tegen de tijd dat ze achttien zijn een behoorlijk niveau. De stap naar het Nederlands is dus minder groot dan die op het eerste gezicht lijkt.

Chineese studenten Nederlands worden dus enerzijds geholpen door hun grondige voorkennis van het Engels, aan de andere

kant treden heel vaak interferenties met het Engels op, zowel op het vlak van woordvolgorde, grammatica als woordenschat: de zogenaamde *false friends*. Algemeen wordt beschouwd dat de moedertaal van een vreemdetalige invloed zal hebben op de problemen die hij bij het leerproces zal ondervinden. Dat Chinezen in vergelijking met andere NT2-leerders (en bij uitbreiding NvT-leerders) minder goed zijn in het gebruik van de Nederlandse werkwoordtijden, staat in direct verband met hun moedertaal. Het Chinees heeft syntactisch gezien geen tempus. De voltooid tijd wordt in het Chinees bijvoorbeeld aangegeven met de ‘morfologische marker’ *le* en verschillen tussen tijden worden met temporele adverbia opgevangen.⁷

De slogan bij het vieren van dertig jaar Nederlandse Taalunie luidde vorig jaar ‘Nederlands Wereldtaal’. Op de letter genomen is dat natuurlijk wat overdreven, zeker als je dat in China gaat verkondigen. Maar Nederlands wordt wel wereldwijd onderwezen en geleerd. En dat verdient wel de vermelding Wereldtaal.

Literatuur

1. Meenen, J. van (2007), *China voor Vlamingen*. Tiel: Lannoo.
2. Vandenbruaene, J. (2009), *Astronomische gids voor België*. Brussel: Academic and Scientific Publishers.
3. Heyden, Y. van der (2008), *De dans van de leeuw en de draak*. Amsterdam/Antwerpen: Business Contact.
4. Meenen, J. van (2007), *China voor Vlamingen*. Tiel: Lannoo.
5. Vermeersch, J. (1992), *Emile Vandervelde en China*. R.U.G.
6. Heyden, Y. van der (2008), *De dans van de leeuw en de draak*. Amsterdam/Antwerpen: Business Contact.
7. Wang, Y. (2011), *Onderzoek naar de verwerving van temporaliteit door Chinese leerders van het Nederlands als tweede taal*. MA scriptie.

Lore Vandevoorde (1984) is lectrice Nederlands aan de vakgroep Nederlands van Shanghai International Studies University (China).

E-mail: vandevoorde@lre@gmail.com

Dossier

Grammaticale veranderingen: vaste verbindingen als nieuwe golf

JOOP VAN DER HORST

Toen het tijdschrift *Taalbeheersing in de administratie* in 1962 van start ging, zat ik juist op de middelbare school. Het begin is me, eerlijk gezegd, glad voorbij gegaan. Ik ben dus niet in de positie om iets te zeggen over de vraag: ‘Waar staan we na 50 jaar?’ Pas jaren later begon ik voor taalkwesties belangstelling te krijgen, en dan nog zonder van het bestaan van het tijdschrift op de hoogte te zijn. De vraag is overigens interessant genoeg. Juist het veranderen van de taal, de woordenschat en meer nog de grammatica zijn mij steeds meer gaan boeien.

In 1985 schreef ik voor *Ons Erfdeel* een klein artikel over tien hedendaagse taalveranderingen. Ik denk dat ik de eerste was die zoiets deed. In de *Jaarboeken van de Winkler Prins Encyclopedie* stonden destijds al wel lijstjes met ‘nieuwe woorden’, maar voor zover ik weet, had nog niemand zich gewaagd aan grammaticale veranderingen. In 1995 schreef ik over tien andere, ook in *Ons Erfdeel*. In 1999 verscheen mijn *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*, waarin weliswaar ook over nieuwe woorden en over de lotgevallen van het ABN verteld werd, maar grotendeels ging het toch over veranderingen in de grammatica. Dat werd nog aanzienlijk uitgebreid in het laatste deel van mijn *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* uit 2008.

Intussen ben ik volstrekt niet meer de enige die zich intensief met actuele taalveranderingen bezighoudt. Maarten van den Toorn bijvoorbeeld schreef een mooi overzicht in de grote *Geschiedenis van de Nederlandse Taal* van 1997, Jan Stroop kwam in 1998 met zijn *Poldernederlands*, Hans Van de Velde onderzocht twintigste-eeuwse veranderingen in de uitspraak (1996), vorig jaar publiceerde opnieuw Jan Stroop zijn boek *Hun hebben de taal verkwanseld*, jaarlijks verschijnen er boekjes met de allernieuwste woorden, en in verschil-

lende tijdschriften, waaronder *Over taal*, valt regelmatig iets te lezen over hedendaagse veranderingen. Daar is belangstelling voor.

Met het Engels, het Frans en het Duits is het precies zo gegaan. Ook daar is de belangstelling voor actuele veranderingen iets van de laatste decennia. En ook daar kun je geregeld de vraag horen: waar staan we na 50 (of 30 of 100) jaar? Of: hoe zal onze taal eruitzien over 50 jaar? Het levendige besef van de veranderlijkheid van de taal lijkt iets te zijn van onze tijd. Computer en internet maken ondertussen dat het beantwoorden van zulke vragen niet meer helemaal koffiedikkijkerij is. Overigens zijn die vragen niet door de computer opgeroepen; de vragen waren er eerder. Toch maakt Google dat we nu tegen variatie en verandering anders aankijken. Het bestaan van veel variatie werd wel altijd vermoed, en in enkele gevallen ook door moeizaam en gedegen wetenschappelijk onderzoek bewezen, maar nu kan iedere schooljongen na even *googelen* zijn leraar tegenspreken die beweert dat ‘men zoiets niet zegt’. Dat ondergraaft niet alleen het gebruiksargument van de standaardtaal (buiten het onderwijs lijkt men zich nog niet erg bewust van de nieuwe situatie), het geeft ons ook de mogelijkheid om menige veronderstelde vernieuwing snel even na te gaan, min of meer te kwantificeren, en zelfs op de voet te volgen. Helemaal anders dus dan mijn werkwijze begin jaren tachtig, die vooral gebaseerd was op veel lezen, krantenknipsels en steekkaarten. Variatie en verandering zijn zichtbaarder geworden.

Of de veranderingen daardoor ook sneller gaan dan vroeger, weet ik niet. Ik zie voorlopig geen argumenten voor die stelling, maar als het toch zo zou blijken te zijn, geef ik me graag gewonnen.

Ook zou ik niet durven zeggen of er op dit moment meer verandert dan, zeg, honderd of driehonderd jaar geleden. Het idee dat de eigen tijd een dynamische tijd is, vol ingrijpende veranderingen en verschuivingen, is wel van alle tijden. Daar kun je dus niets uit afleiden. Anderzijds: terugkijkende op de geschiedenis zijn er stellig periodes aan te wijzen waarin er meer op de schop ging dan in andere periodes. Dat geldt ook voor de taal. Ik bedoel maar: het zou wel zo kunnen zijn dat wij in zo'n periode leven, maar ik weet het gewoon niet.

Maar afgezien van tempo en omvang, wat zijn de belangrijkste veranderingen geweest van de voorbije 50 jaar, en wat staat ons te wachten in de komende halve eeuw? Valt dat te zeggen? Ik denk van wel. Voorspellingen zijn natuurlijk riskant, maar niet helemaal onmogelijk. Juist doordat grammaticale veranderingen traag zijn en vaak honderden jaren in beslag nemen, zijn we in de gelegenheid om ontwikkelingen van de jongste eeuw of eeuwen te extrapoleren naar de nabije toekomst. Over de grote lijnen valt, met enige voorzichtigheid, inderdaad wel iets te zeggen.

Drie opmerkingen vooraf

Drie opmerkingen vooraf, voordat ik me aan deze riskante onderneming waag.

In de eerste plaats moet ik erop wijzen dat de meeste mensen geen flauw idee hebben hoe massaal de taal verandert. Het krioelt van de veranderingen. Voor omringende talen geldt trouwens hetzelfde als voor het Nederlands, en voor bijna alle voorbije eeuwen hetzelfde als voor onze eigen tijd. Het laatste deel van mijn *Geschiedenis van de Nederlandse Syntaxis* beslaat 400 bladzijden, en mijn *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* telt er bijna 500, en allebei zijn gruwelijk onvolledig. Wat wilt u horen?

Tweede opmerking: de meeste grammaticale veranderingen gaan nu eenmaal zo langzaam, dat een tijdvak van vijftig jaar meestal te kort is om iets te zien. Er is in de taalgeschiedenis een soort minimale periode nodig, zodanig dat de verandering groter is dan de variatie, en dan gaat het eerder om honderd of tweehonderd jaar dan om vijftig of nog minder.

Derde opmerking: bij dat alles ben ik niet erg onder de indruk van de verschillen tussen Noord en Zuid. Ik weet dat er talloze

verschillen zijn, maar zeker op grammaticaal vlak zinken die in het niet vergeleken bij de veel fundamenteelere gelijkheid. Dat wou ik toch even gezegd hebben, voordat ik aan de 'belangrijkste' veranderingen begin.

De grote lijn

De geschiedenis van het Nederlands is, net als die van andere Europese talen, in hoge mate bepaald geweest door een zeer langdurig proces van naamvalsverlies, verlies van werkwoordelijke flexie, vaster worden van de woordvolgorde, opkomst van hulpwerkwoorden en lidwoorden, en een sterke uitbreiding van het gebruik van voorzetsels. Veel daarvan hangt ook met elkaar samen. Daarover is intussen heel wat bekend in de taalwetenschap. Een groot deel van wat er in de voorbije eeuwen met onze taal gebeurd is, heeft hiermee te maken.

Deze golf van samenhangende veranderingen is nu bijna achter de rug. Af en toe merken we er nog iets van. Bijvoorbeeld bij het nieuwe gebruik van *durven* (*Mijn taarten durven wel eens te mislukken*) en *zitten* (*Wij zitten de rommel van vorig jaar op te ruimen*), die allebei op weg zijn om hulpwerkwoord te worden. Een ander voorbeeld, voorlopig vooral zuidelijk, is *iets merkwaardig*, *niets ongewoon* (vroeger, en in het Noorden nog steeds: *iets merkwaardigs*, *niets ongewoons*), waar een oude naamvals-s wordt opgeruimd. En er ontstaat nog wel eens een nieuw voorzetsel, zoals in *Elf gladde deuren inclusief deurposten*, maar alles bij elkaar is het niet veel. De vaart is eruit.

Intussen heeft zich echter een nieuwe golf aangediend. Nu gaat het om iets heel anders, maar opnieuw is het een breed aanwezige trend. Namelijk het ontstaan van steeds meer vaste verbindingen, idiomatische constructies en geijkte combinaties. En ook hiermee gaat het Nederlands verrassend gelijk op met talen als het Engels, Frans en Duits.

Vaste verbindingen

Ik bedoel combinaties zoals *in de war*, *op de hoogte* en *aan de drank*. En ook *rekening houden (met)*, *aan de haal gaan (met)*, *het voor gezien houden*, *oog hebben (voor)* en *de stekker eruit trekken*. En *in verband met*, *met het oog op*, *door toedoen van*, *ten aanzien van*. En

---

naar het zich laat aanzien, in vogelvlucht, onder vier ogen en (geen) zuivere koffie. En een brug te ver, één pot nat, van alles en nog wat en een schot in de roos. Onze taal (net als onze buurtalen) staat er intussen bol van. Toch waren ze er nog niet in de middeleeuwen. In de zeventiende eeuw zijn ze al wel te vinden, maar de meeste zijn pas van de laatste honderd jaar. En sedert 1962 zijn er al weer veel bij gekomen. Mijn verwachting voor de komende halve eeuw is dan ook dat het er nog veel meer zullen worden. Maar nu al geven ze onze taal een duidelijk ander uitzicht dan honderd of tweehonderd jaar geleden.

Het ontstaan van die dingen, het vast worden, gaat gepaard met een hele reeks van bijkomende veranderingen. Onder andere sneuvelt er nogal eens een lidwoord, zoals in *met (het) oog op en aan (de) hand van*. Dat *aan hand van* inderdaad in opmars is, kan de lezer gemakkelijk zelf met Google vaststellen. En de uitdrukking *staat in het teken van* neigt meer en meer naar *staat in teken van*.

Ook voor de woordvolgorde heeft het vast worden van steeds meer combinaties gevolgen. Naast het oudere *op de hoogte van de feiten*, zeggen we nu ook *van de feiten op de hoogte*, en *ervan op de hoogte*; naast *er rekening mee houden* hoor je meer en meer ook *ermee rekening houden*. We zeggen, geloof ik, nog niet *ervoor talent hebben* of *ervoor aanleg hebben*, maar al wel *ervoor zorg dragen* en *erop bedacht zijn*. En we lezen al eens: *Sinds Fortuyn is ook Nederland daarvan in de greep* (aanvankelijk, en misschien bij de meeste mensen nog steeds: *in de greep daarvan*).

Die nieuwe golf, daar zitten we nu middenin. Het zal dan ook voor de nabije toekomst wel de belangrijkste tendens zijn in de grammaticale veranderingen van onze taal. Zo belangrijk zelfs dat onze traditionele grammatica's erop stuk lopen, en dat er met man en macht gewerkt wordt aan manieren om de hedendaagse taal, die zo anders is geworden dan die van een paar eeuwen geleden, behoorlijk te beschrijven. Met de klassieke woordsoorten (zelfstandig naamwoord, werkwoord, bijwoord) en de geijkte zinsdelen (onderwerp, lijdend voorwerp, bijwoordelijke bepaling) kom je namelijk niet ver meer voor een taal met zo veel vaste verbindingen. Er zal iets nieuws opgezet moeten worden, en de taalwetenschap is daar volop mee bezig.

Goed of slecht?

Ik hou het kort, want mijn ervaring is dat de meeste mensen dit soort dingen helemaal niet willen horen. Een paardenliefhebber

wil alles over paarden weten en menigeen die van wijn houdt, leest ook graag over wijn, maar de meeste taalliefhebbers hebben dat niet. Het besef dat taal nu eenmaal verandert (in dat 'nu eenmaal' lijkt een zekere berusting te klinken) is breed aanwezig, maar in de praktijk kan het de meeste mensen geen biete schelen. Ze zijn er niet in geïnteresseerd, en alles wordt overwoekerd door de vraag: Is dat goed Nederlands? Wat moeten we kiezen en wat moet afgekeurd worden? Gelukkig heb ik daarover helemaal niets te zeggen, want het is een wespennest.

Hooguit kan ik zeggen dat naar mijn indruk het tijdschrift *Taalbeheersing in de administratie* en zijn opvolgers tot en met *Over taal* in de afgelopen vijftig jaar een heel klein beetje oog gekregen hebben voor andere taalkwesties dan enkel goed of fout. Dat denk ik, maar ik heb die vijftig jaargangen er niet op onderzocht. Normatieve zaken vormen in ieder geval nog steeds de hoofdschotel, maar toch. Of dat een gunstige ontwikkeling is dan wel een teken van degeneratie, daarover kan men natuurlijk van mening verschillen. Zeker is dat dezelfde trend, ten goede of ten kwade, ook elders te zien is. Wat voor veel mensen in feite interessanter is dan de veranderingen in de taal zelf is de verandering van opvatting over goed en fout. In de voorbije vijftig jaar lijkt die kwestie een heel klein beetje minder dominant geworden te zijn. En dat is stellig een gewichtige verandering, hoe je er ook over denkt. Maar het is iets anders dan grammaticale veranderingen, en staat daar los van.

Joop van der Horst is hoogleraar taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven. Hij publiceerde onder meer Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis (2008) en Het einde van de standaardtaal; een wisseling van Europese taalcultuur (2008).

e-mail:Joop.VanderHorst@arts.kuleuven.be

Te boek

Nederlandse woorden wereldwijd

MICHIEL LEEN

De Nederlandse woordenboek-samenstelster Nicoline van der Sijs maakte in de jaren 1990 naam met haar *Leenwoordenboek*, een omvattende studie over leenwoorden in de Nederlandse taal. Een slordige vijftien jaar later maakt van der Sijs de omgekeerde beweging. Met het lijvige woordenboek *Nederlandse woorden wereldwijd* gaat ze op zoek naar Nederlandse leenwoorden in andere talen. En dat zijn er meer dan je op het eerste gezicht zou denken.

Van der Sijs en haar team brachten niet minder dan 17 560 Nederlandse leenwoorden in 138 talen in kaart. Het eigenlijke lexicon wordt voorafgegaan door een stevige wetenschappelijke inleiding, waarin van der Sijs uitvoerig het hoe en waarom van haar titanenwerk uiteenzet. Zo komt de lezer te weten dat de Nederlanders hoegenaamd niet aan culturele kolonisatie deden – Nederlandse woorden uit de kunstige sfeer zijn amper doorgegeven – en dat van veel woorden de diminutiefvorm in andere talen is blijven doorleven, wat Van der Sijs toeschrijft aan een ‘typisch Nederlandse’ bescheidenheid. Een en ander wordt ook voorzien van een overvloed aan tabellen en statistieken.

Toch houdt van der Sijs enkele slagen om de arm. Zo is van sommige woorden niet (meer) na te gaan of ze via het Nederlands, dan wel het Nederduits of Frankisch in andere talen zijn terechtgekomen. Bovendien zijn nogal wat talen uit de binnenlanden van ex-kolonies tot dusver onder de radar van de lexicografie gebleven, waardoor een boekwerk als dat van van der Sijs nooit helemaal volledig kan zijn. Maar dat kun je de samenstellers van dit boek eigenlijk niet nadragen.

Wat wel meteen opvalt, is de soms opmerkelijke creativiteit waarmee Van der Sijs de wereldwijde verspreiding van een bepaald woord op het conto van het Nederlands wil schrijven. Een woord als *baas* komt volgens van der Sijs voor in 57 talen. Zo wordt *baas* de recordhouder van de Nederlandse uitleenwoorden, die ‘gemiddeld 2.6 keer’ in een andere taal terechtkomen.

Het probleem met *baas* is wel dat het merendeel van die 57 talen het woord via zijn verengelste vorm *boss* hebben overgenomen. Kun je dat pluimpje dan nog met recht en reden op de hoed van het Nederlands spellen? Simpel: door ze het etiket ‘doorleenwoord’ op te plakken. Tegelijkertijd blijkt dat principe niet te gelden voor woorden die het Nederlands zelf uit andere talen heeft ontleend en daarna doorgegeend heeft aan een andere taal. Een woord als ‘dossier,’ dat het Nederlands ontleend heeft aan het Frans en doorgegeven aan het Indonesisch, wordt als Nederlands beschouwd ‘omdat het dagelijks in het Nederlands gebruikt wordt’. Maar als ‘baas’ in het Engelse ‘boss’ verandert en vervolgens onder die vorm de wereld verovert, blijft het toch een ‘Nederlands’ woord, ondanks het feit dat het evenzeer dagelijks in het Engels voorkomt.

Daarnaast zijn er ook heel wat woorden die werden overgenomen door talen die intussen weer zijn uitgestorven. Dergelijke taalfossieltjes duiken regelmatig op in het boek, en doen de teller natuurlijk mooi doorlopen.

Een boek als *Nederlandse woorden wereldwijd* lees je niet voor je plezier. En het is maar de vraag of je veel hebt aan de wetenschap dat het woord *gieter* in vier andere talen voorkomt, waaronder het Papiaments, of dat ‘ons’ woord *paleis* in het Soedanees ‘dwangarbeid’ betekent. De verdienste van dit boek ligt elders. Allicht komt het van pas in de archeologie of als ruggensteun bij het uitpluizen van de Nederlandse en Vlaamse koloniale geschiedenis. Of bij een rondje Trivial Pursuit onder *diehard* taalkundigen.

Nicoline van der Sijs, *Nederlandse woorden wereldwijd*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2010, ISBN 978 90 12 58214 8, 750 blz., 49,90 euro.

Te boek

Taal in het onderwijs

ELS HENDRICKX

Peter Debrabandere is docent Nederlands en Duits aan onder meer het departement lerarenopleiding van de Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende en heeft samen met Siegfried Theissen het bekende *Woordenboek voor correct taalgebruik* geschreven. Onlangs koppelde hij zijn interesse in taaladvies aan zijn ervaring in de lerarenopleiding: hij publiceerde *Taal in het onderwijs. Van academicus tot zittenblijver*.

Dat boek is een normatief naslagwerk over het Nederlands in het onderwijs: het geeft aan welke woordenschat uit de onderwijswereld – van kleuterschool tot universiteit – al dan niet tot de algemene Nederlandse standaardtaal behoort. Het boek bevat natuurlijk veel typisch Vlaamse niet-standaardtalige woorden: *uurrooster*, *klastitularis*, *middenjury*, *onderlijnen*, *interimaris*, enzovoort. Het naslagwerk gaat echter verder: het geeft aan welk voorzetsel correct is in *aan/voor het bord komen* en wat het betekenisverschil is tussen *plakken* en *kleven*, tussen *meetlat* en *linaal* of tussen *scholier*, *leerling* en *student*. Zulke zaken ontbreken veelal in andere naslagwerken. Daarnaast geeft dit werk hier en daar ook grammaticale informatie: zowel bij de trefwoorden zelf – het juiste meervoud van *kopie* is bijvoorbeeld *kopieën* en bij *agenda* hoort geen onzijdig lidwoord – als in een apart hoofdstukje achteraan in het boek. Soms heeft de auteur het domein ‘schooltaal’ wel heel ruim geïnterpreteerd: woordenschat in verband met kantoorartikelen (*gum*, *slijper*, *ordner*) ligt thematisch nog voor de hand, maar Debrabandere neemt ook termen in verband met babyopvang (onder andere *kribbe*, *oppasmoeder*, *peutertuin*) en woorden als *kuisvrouw*, *bevallingsverlof*, *pilootproject* en *pleeggezin* op.

Het naslagwerk is opgesteld als een alfabetisch woordenboek. De trefwoorden zijn zowel standaardtalige als niet-standaardtalige onderwijstermen. Bij de niet-standaardtalige woorden staan een asterisk en een doorverwijzing naar het standaardtalige alternatief. Bij dat standaardtalige woord staan dan naast een betekenisomschrijving ook vaak synoniemen, gebruiksvoorbeelden en verwante termen en in ieder geval opnieuw een verwijzing naar de foute variant. Het nadeel van dit opnamesysteem is dat vanuit de afgekeurde variant steeds naar de juiste variant moet worden doorgebladerd voor meer uitleg; het voordeel is dat de lezer met een taalvraag altijd vlot een antwoord vindt, ongeacht of hij de juiste of foute vorm opzoekt. Wie dus plots de correctheid van *schoolagenda* betwijfelt, vindt snel dat zijn argwaan ongegrond is, terwijl hij dat in een klassiek normatief werk – met alleen niet-standaardtalige woorden als trefwoorden – niet had kunnen terugvinden. Handig is ook een waarschuwingssymbool bij sommige trefwoorden: daarbij volgen handige tips, zoals ‘Wie dus altijd PLAKKEN zegt en nooit KLEVEN, kan dus geen fouten maken’.

Net als in het *Woordenboek voor correct taalgebruik* hanteert Debrabandere een strenge norm: hij gaat uit van een algemeen

Standaard-nederlands zonder ruimte voor een Belgisch-Nederlandse standaardtaalvariëteit. Alleen aan Vlaamse officiële termen of onderwijsorganisatievormen zoals *aanpassingsklas* kent hij geen normatieve veroordeling toe. Een woord als *monitoraat*, aan universiteiten toch algemeen ingeburgerd, raadt hij echter af. Verder schrijft Debrabandere in zijn inleiding dat het bij termen als *buisen*, *bissen* en *kot* ‘om niet-standaardtaal gaat die in België gangbaar is in de informele praattaal van de studenten’: dat zulke woorden ook in de formele taal van directies voorkomen, illustreert volgens hem dat Vlamingen niet goed met taalregisters kunnen omgaan. Kortom, Debrabandere's werk is strikt normatief en vormt daarvoor een goed houvast voor taalgebruikers die de Nederlandse standaardtaalwoordenschat willen hanteren.

De doelgroep van dit naslagwerk is heel breed: iedereen die beroepshalve met Nederlandstalig onderwijs in Vlaanderen te maken heeft. Het boek is dus niet alleen nuttig voor leraren, maar ook voor bijvoorbeeld administratief personeel, schoolbesturen, studiebegeleiders, pedagogen en ambtenaren van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. Het boek zal wellicht vooral goede diensten bewijzen in de lerarenopleiding: docenten in lerarenopleidingen (zowel aan de universiteit, aan de hogeschool als in het avondonderwijs) die de frequente taalfouten uit het boekje vermijden in hun eigen taalgebruik en hun syllabi, leren zo de nieuwe generatie leraren onmiddellijk de juiste terminologie aan. Ook leraren Nederlands in de middelbare school zijn waarschijnlijk een dankbaar publiek: wanneer zij met een bepaalde onderwijsgerelateerde taalkwestie worstelen, vinden zij in *Taal in het onderwijs* snel een duidelijk advies.

Peter Debrabandere, *Taal in het onderwijs. Van academicus tot zittenblijver*, Leuven/Den Haag: Acco, 2010, ISBN 978 90 334 8038 6, 148 blz., 24,50 euro.

Te boek

Boekje over verre verwanten over het Kanaal: niet leuk maar lukewarm

BERT CAPPELLE

Wist je dat het Engelse woord *harvest* ('oogst(en)') en het Nederlandse woord *herfst* verwant zijn? Indien niet, dan denk je nu waarschijnlijk 'Ach, dat ik dit niet eerder zag!' Dat is het soort reactie dat Van Huyck, germanist en voormalig docent Engels, bij zijn lezer wil teweegbrengen. Het Engels en het Nederlands zijn twee West-Germaanse talen en bieden daardoor een ruime schat aan woorden met

voor beide talen gemeenschappelijke roots. Soms is de spelling van verwante woorden aan weerszijden van het Kanaal zelfs identiek – denk maar aan *arm, hand, lip, lust, man, storm*, enzovoort. Maar vaak is er een vormelijk verschil tussen de verwante woorden, waardoor we niet stilstaan bij hun gedeelde voorouders. Zo zijn we ons er wellicht niet van bewust dat het Engelse *gate* ('poort') en het Nederlandse *gat* verwant zijn. Andere paren van zulke verholen verwanten zijn *cheap-koop, first-voorst, leaf-loof, spoon-spaan* en *straight-strekken*. En toch: als je even stilstaat bij de betekenis van die woorden, dan wordt hun verwantschap plots vanzelfsprekend.

Alleen jammer dat de auteur het niet de moeite waard vond om wat taalhistorische duiding te geven bij minder voor de hand liggende verwanten als *clean* en *klein, sad* ('droevig') en *zat* ('verzadigd'), of nog *thong* ('bikinistring') en *dwang*. Bij de verrassende paren die volgens de auteur zelf nochtans 'enige toelichting verdienen', gaat een doorsneebespreking als volgt:

clean (rein) - klein

Opmerkelijk is het grote verschil dat is ontstaan tussen 'clean' (schoon, proper, zuiver, rein) en het overeenkomstige woord 'klein' in het Nederlands. Aan de vorm is niet zo veel veranderd. De inhoud, daarentegen, verschilt grondig.

Dat was het dan. Met zo'n karige commentaar blijft de lezer onvoldaan. Helemaal geen begeleidende tekst, laat staan enige duiding, is er voorzien bij paren als *anger* en *eng, become* en *bekomen, mumps* ('de bof') en *mompelen, prank* ('schelmenstreek') en *pronken, skill* ('vaardigheid') en (*ge-/ver-*)*schil, write* en *rijten* en vele andere paren die gewoonweg in dorre lijstjes staan opgesomd.

Het boek is eigenlijk niet veel meer dan een lijst van lijstjes: ik telde niet minder dan zestig alfabetische opsommingen in het boekje, dat daardoor lijdt aan een gebrek aan coherentie en uniformiteit. De ongenummerde hoofdstukken variëren in lengte van vijftien tot vijftig bladzijden tot ternauwernood meer dan één bladzijde. Niet alleen verholen

en zelfs 'identieke' *verwante* woorden passeren de revue, woorden dus met een gedeelde voorouder, maar ook onder meer Engelse *leenwoorden* uit het Nederlands, zoals *offal* ('slachtresten') en *afval*. 'Zij krijgen hun eigen bespreking', schrijft de auteur in zijn inleiding, 'omdat ze zo dicht aanleunen bij de "verholen verwanten", ook al zijn ze dat niet' (blz. 10). Maar ook voor het merendeel van de opgesomde ontleningen uit het Nederlands is er van een echte bespreking niet in het minst sprake.

Erger nog is dat de weinige bindtekst die er is kreunt onder de conceptuele kwakzels. Zo lezen we in de inleiding dat woorden als *democracy* en *democratie* weliswaar geen verwante 'Germaanse' woorden zijn, wat klopt, maar 'natuurlijk wel verwant zijn als we teruggaan naar het Indo-Europees' (blz. 9), wat nergens op slaat. En in een reeks 'opvallende gevallen van verwante woorden waarbij de invloed van Romaanse woorden een belangrijke rol heeft gespeeld' (blz. 60) – waarlijk, een invloed die een rol speelt! – drukt de auteur ons bij *earnest-ernst* op het hart: 'Alleen "earnest" en "ernst" zijn verwant. "Serious", uit het Frans afkomstig, is dat niet' (blz. 61). Serieuze? Was er een risico dat iemand misschien *serious* ook als een verwant woord had beschouwd? En verwant waarmee trouwens, want twee woorden kunnen verwant zijn met *elkaar*, maar hoe kan één woord dat nu zijn? Dat is misschien haarkloverij, maar er rammelt wel degelijk wat aan dit werkje zonder diepgang. De inleiding maakt melding van een literatuurlijst die er bij nadere inspectie niet blijkt te zijn en de beloofde website met extra materiaal geeft een 404-foutmelding ('Page not found'). Ons oordeel? Niet leuk, maar lauw.

Leo Van Huyck, *Verholen verwanten: Verwantschap tussen woorden in het Nederlands en het Engels*. Leuven/Den Haag: Acco, 2010, ISBN 978 90 334 8042 3, 137 blz., 22,50 euro.

Te boek

De Valks Juridisch Woordenboek

HUGO BROUCKAERT

De eerste druk van *De Valks Juridisch Woordenboek*, besproken in *Over taal*, 2003-1, was een belangrijke gebeurtenis. De ons omringende landen hadden al sinds vele jaren een verklarend juridisch woordenboek dat het recht in het algemeen bestrijkt. In België bestond een dergelijk werk nog niet, zomin voor het Frans als voor het Nederlands.

De Nederlandstaligen konden zich behelpen met *Fockema Andreae's Juridisch Woordenboek* (Nederland) en de Franstaligen met *Cornu* (Frankrijk). Het is duidelijk dat die woordenboeken geen voldoening schenken. In de eerste plaats gelden de definities vanzelfsprekend voor Nederland, respectievelijk Frankrijk, en we weten dat een rechtsbegrip over de landsgrenzen lang niet altijd dezelfde inhoud heeft. Bovendien wordt in die woordenboeken even vanzelfsprekend verwezen naar de wetgeving in die buurlanden. Een algemeen juridisch woordenboek voor België vult dus een gapende leemte. Voor ons ligt nu de derde uitgebreide en herziene uitgave.

Bij elk trefwoord krijgen we het Franse equivalent, het Duitse equivalent – dat is nieuw – een definitie, verwijzingen naar de betreffende wetgeving en naar andere trefwoorden. De verwijzing naar de artikelen in de wetgeving biedt de mogelijkheid om de termen in een ruimere context te zien, terwijl de verwijzing naar andere trefwoorden het opsporen van nuances in betekenisverwante woorden vergemakkelijkt.

elektronisch toezicht [F: *surveillance électronique*] [D: *elektronische Ueberwachung*], wijze van uitvoering van de vrijheidsstraf waarbij de veroordeelde het geheel of een gedeelte van zijn vrijheidsstraf buiten de gevangenis ondergaat volgens een bepaald uitvoeringsplan, waarvan de naleving door elektronische middelen wordt gecontroleerd; Wg.: art. 22 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden.

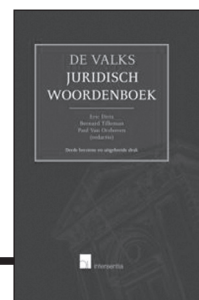
ouderlijk gezag [F: *autorité parentale*] [D: *elterliche Gewalt*; *elterliche Sorge*], privaatrechtelijk gezagsinstituut waarbij bepaalde personen (minderjarigen en verlengd minderjarigen) onder het => *gezag* van hun ouders worden geplaatst; omvat een geheel van uiteenlopende bevoegdheden die de ouders kunnen laten gelden ten aanzien van hun (minderjarige) kinderen; Wg.: art. 371-387bis, 487quater-487sexies BW; zie ook: co-ouderschap; minderjarigheid; ontvoogding; ouderlijk vruchtgenot.

Nieuwe trefwoorden zijn bijvoorbeeld *eiser* (in de eerste uitgave stond alleen de *verweerder*), *machtiging* (in het strafprocesrecht) en recente begrippen en instituties als *Europees aanhoudingsbevel* en *Europese Grondwet*. Ook het aantal courante Latijnse rechtsspreuken werd uitgebreid (*nulla poena sine lege*).

De lexicografische tekortkomingen en storende inconsequenties die in de recensie van 2003 werden aangegeven, zijn weggewerkt, waardoor het woordenboek heel wat aan samenhang en toegankelijkheid gewonnen heeft. Hier en daar is nog wel een schoonheidsfoutje aan te treffen. Zo vindt men onder het lemma *eigendom* het begrip *naakte eigendom*, terwijl het Burgerlijk Wetboek het toch duidelijk – en correcter – over *blote eigendom* heeft.

Achterin staan een Frans-Nederlands en een Duits-Nederlands register. Dat laatste is nieuw en mede daardoor is het aantal bladzijden van 430 tot 621 uitgebreid. Daarbij dient rekening te worden gehouden met het feit dat de Duitse rechtstaal in België nog in volle ontwikkeling is, wat op de korte termijn wijzigingen kan meebrengen voor de Duitse terminologie, maar dat melden de auteurs duidelijk in hun inleiding. De verstandige gebruiker van woordenboeken leest altijd eerst de inleiding.

De Valks Juridisch Woordenboek is een onmisbaar werk-instrument voor juristen, vertalers, rechtsstudenten en al wie in Vlaanderen belangstelling heeft voor het recht. Wijzen we er tot slot op dat een dergelijk woordenboek voor het Frans in België nog niet bestaat. Er zouden wel plannen in die richting zijn.

E. Dirix, B. Tilleman en P. Van Orshoven (red.), *De Valks Juridisch Woordenboek*. Antwerpen/Oxford: Intersentia, 2010, ISBN 978 90 5095 684 0, 621 blz., 75 euro.

Met een tentsletje de bergen in!

HUGO BROUCKAERT

Het is decennia geleden al begonnen. Elk woord dat maar enigszins geïnterpreteerd kon worden als moeilijk verteerbaar voor de lange tenen van de feministen – als ik me zo mag uitdrukken – moest uit het woordenboek worden gebannen.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw vond een of andere overprikkelde oudevrijsterclub, waarvan ik me de naam niet meer herinner, woorden als *trut*, *trien* en *labberlut* bijzonder minachtend en pijnlijk voor de vrouw. Het is er met de jaren niet beter op geworden. Het verlanglijstje van te verbieden woorden werd steeds uitgebreider, tot we in december 2010 bij *tentsletje* aankwamen, het woord van het jaar. Grievend! Hatelijk! Vernederend! Weg uit het woordenboek, klinkt thans de kreet, voor een woord dat er nog niet in staat.

Geen van die zemeltrezen heeft zich wellicht ooit afgevraagd wat de mannen al eeuwen moeten slikken bij een resem woorden van *apenkop* tot *zeurpiet* (en ik ga zuchtend en berustend voorbij aan *boerenhufter*, *kluns*, *kotshommel*, *lapzwans*, *snertvent*, *stommeling* en *zakkenwasser*). Mogen mannen dat dan niet onvoorkomend of onaardig vinden?

Moeten we de Bijbel censureren omdat volgens het Tweede Boek der Koningen, 2, 23-25, een groep kinderen de profeet Elisa voor *kaalkop* uitschold? Die kinderen werden daarop door twee beren verscheurd. Door twee wijfjes.

Moeten wij Shakespeares toneelstukken op de brandstapel keilen omdat mevrouw Page, uitgerekend een dame dus, Falstaff een *Vlaamse dronkaard* noemt (De vrolijke vrouwtjes van Windsor, II,1)?

Het komt me voor dat in vroegere tijden meer verdraagzaamheid heerste. Vandaag de dag wordt het onzalige voorbeeld van de feministen door allerlei clubjes en verenigingen nagevolgd.

Een paar dagen na het *tentsletje* was het immers alweer prijs. Naar aanleiding van een klimpartij in het Andes-

gebergte van de zichzelf als alpinist overschattende Vlaamse minister-president liet een Vlaams parlements lid zich een spreuk van vader Cats ontvallen: 'Als apen hoger klimmen willen, ziet men gauw hun blote billen'. U verwacht allicht dat Gaia dit nu kwetsend, smadelijk en minachtend vindt? Geen sprake van. Wie volgens de kranten wel heftig reageerde, waren de leden van de Vlaamse klim- en bergsportfederatie! Het parlements lid Gatz had alleen maar Cats geciteerd, die zelf de grote Montaigne vertaald had. En daardoor waren die puffende klauteraars op hun profielzolen diep beledigd.

Het was me het jaareinde wel voor taalspotters en naar mijn aanvoelen zijn die twee incidenten nog maar een begin.

Bij de uitdrukking *slapen als een roos* zal de Vereniging van groothandelaren in bloemkwekerijproducten wel dra het grote onrecht aanklagen dat hun frisse rozen hiermee wordt aangedaan. Injurieus! Impertinent!

Het gezegde *na regen komt zonneschijn* wordt door de Nationale Liga van Paraplu- en regenkapjesproducenten binnenkort ongetwijfeld als laaghartige en schaamteloze concurrentie beschouwd. Vlegelachtig! Hatelijk! De uitdrukking *een oude taart* roept vermoedelijk over niet zo lange tijd reacties op bij de feministen – dat spreekt vanzelf – maar ook bij de gebruikers van het onbepaald lidwoord, de senioren van Waardig Ouder Worden en de afdeling banketbakkerij van het Nationaal Bakkersverbond. Infaam! Heiligschennend!

Hopelijk laten die bemoeizieke actiegroepen onze kinderen nog hun *Sinterklaas kapoentje*. Een kapoen is immers een gesneden haan en was ooit, alluderend op de besnijdenis, een scheldnaam voor een jood.

Als iedereen beledigd, gekwetst en geërgerd zal zijn en het woordenboek in die zin wordt gecensureerd, blijft er maar een klein dun boekje over. Met wiskundige symbolen. Alhoewel, symbolen ... Astant! Venijnig!

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. fango
  - a) tropische appelachtige vrucht
  - b) Spaanse volksdans
  - c) geneeskrachtige modder
2. tripleren
  - a) gek worden, samenvoegen, in stukken doen
  - b) in drieën delen
  - c) verdrievoudigen
3. kynoloog
  - a) hondenkenner
  - b) arts die zich bezighoudt met ziekten van mannen
  - c) filmkeurder
4. noëतिक
  - a) streven naar ontplooiing van het ik
  - b) denk-leer
  - c) predikkunde
5. siderurgie
  - a) ijzerbereiding
  - b) leer en kunst van gistingsprocessen
  - c) magische handeling waarmee men geesten bezweert
6. tobogan
  - a) smal dijkje
  - b) kort zwaard, vooral gebruikt in oosterse landen
  - c) Canadees-indiaanse slee

II. Rijk de woorden aan elkaar

1. strand ... poot
2. kraan ... beweging
3. brood ... top
4. spoor ... café
5. droom ... bus
6. fruit ... oven

III. Welk woord is fout gespeld?

1. a) kather
b) catheder
2. a) carrousel
b) carroussel
3. a) knackebröd
b) knäckebröd

4. a) uv-straling
b) UV-straling
5. a) demasqueren
b) demaskeren
6. a) jokkebrok
b) jokkenbrok
7. a) pre-existent
b) pré-existent
8. a) wolkenloos
b) wolkeloos

IV. Zoek de fouten in onderstaande zinnen

1. Nico skateboardet al tien jaar met hetzelfde sjofele T-shirt en zoekt telkens met een ijzelingwekkende snelheid door de straten van zijn dorp.
2. In een koffer op zolder vond de grijsaard twee biljartkeuen, een smyrnatapijt en een foto van een Guinees biggetje.
3. Op de prachtige etagaire in de woonkamer stond een jezusbeeld, een fles bordeauxwijn en een bonbonnière.

V. Zoek het beroep in de onderstaande anagrammen

1. Tine Marken - Rumst
2. Luk Deserre - Tiel
3. Alma Detui - Genk
4. Nora Streep - Weert
5. Sam Rieu - Gent
6. Rita Schot - Mol

OPLOSSINGEN

- I. 1c / 2c / 3a / 4b / 5a / 6c
II. 1. stiel / 2. arm / 3. boom /
4. baan / 5. slaap / 6. afval
III. 1a / 2a / 3b / 4a / 5b / 6a / 7a / 8b
IV. 1. skateboard, ijzelingwekkende / 2. grijsaard, biljartkeuen, smyrnatapijt /
3. etagère, jezusbeeld
V. 1. instrumentmaker / 2. kleuterleidster / 3. metaalkundige /
4. weerpresentator / 5. magnetiseur / 6. lichtmatroos